

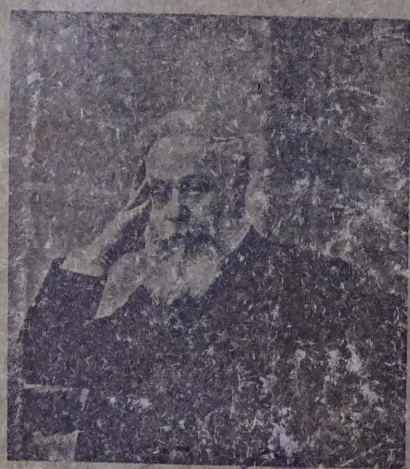
3819
2

მალაზია, სოფენა“-ს საკუთრება. № 71

ბაშინ-არუპი

(ისტორიული მოთხრობა)

აკაკიძე



მალაზია

ბაშინი

ელექტრო-მეც. სტამბა პ. ქერესელიძისა, გაბაყის რაიონი

1913

წიგნის მალაზია „ცოდნა“-ს საკუთრება.

ბ ა შ ი - ა რ შ უ კ ი

(ისტორიულა შათნობა)

ა კ ა კ ი ს ა

შ ა ს ი ე მ ვ ს ი შ ა უ რ ი .



ბ შ ი ლ ი ს ი

ელექტრო-მბეჭ. სტამბა ა. პერესელიძისა, გაბაევის შესახ. № 1.

1913 წ. დაეჭალო დ გიონ

თვალ-მიუწდომელ სიშორიდან. გველივით მოიკლაცენბოდა ჩუხჩუხა არაგვი და ერთგან კლდოვან კიდეს გამეტებით ეხლებოდა, რომ ახალი გზა გაეკვლია!.. თავს არ იზოგავდა, მაგრამ შეუპოვრობისაგან უკუ-ქცეული, დარეტიანებული და თავ-ბრუდასხმული, თითქოს სულის მოსაბრუნებლად იქვე მორევში რამდენჯერმე მოჭრიალდებოდა ხოლმე და მერე-კი დაკვირვებით გადადიოდა დაბლობზე, რომ უფრო მეტის სიბრთხილითა და კვნესა-დუღუნით დაშვებულისაჲ ქვემო-ატეხილ ქალებისაკენ. იმ კლდოვან-კიდის თავზე, ღრუბლიდან გამოსულიყო უზარმაზარი ციხე-დარბაზი, შეუპოვრად გადმოდგარიყო და სანუგეშოდ გადაჰყურებდა არე-მარეს. ყოველი მხრით, შეუვალ-გალავნით შემოზღუდულ შენობას, მხოლოდ ერთის მხრით, აღმოსავლეთისაკენ, გულს უხსნიდა სიგძით ჩაყოლებული აივანი.

სამხრობა გადასული იყო. აივნის თავში ტახტზე იჯდა ფეხ-მორთხმით დარბაისელი მოხუცი, ზაალ ერისთავი და კრიალოსანს ათამაშებდა: იქვე შორი-ახლოს, ზედ ხარიხასთან, მიედგა სკამი ზაალის მეუღლეს, მუხლებზე გადაეშალა დაჯივნი და

„ჭირის კანონს“ ჰკითხოლობდა; სკენილი*) ეჭირა ხელში და რამდენჯერაც-კი გაათავებდა იმ ერთსა და იმავე ფსალმუნს, დაიწერდა პირჯვარს, ჩააგდებდა სკენილს და მიუბრუნდებოდა ისევ თავიდან!.. უნდა ორმოცჯერ წაეკითხა.

— „მიშველეთო!“ დაიკივლა უცბად და აქეთ-იქით კედლებს დაუწყა ყურება. ზაალიც წაოვარდა და მიაშურა.

— „რა იყო, ბატონო? რა დაგემართა მარიამ?“

— „არაფერი!“ მიუგო როგორც იქნა გულდამშვიდებულმა მეუღლემ. — თავ-ბრუ დამესხა! სახლმა ქანება დაიწყა და მეგონა, თუ კედლები ინგრეოდნენ... მომეჩვენა...

— აგრე იცის მიჯინებულმა კითხვამ! თავ-ბრუს ასხამს კაცს!

— მორევისკენ გადავიხედე და წყალმა თვალი მომჭრა, -- დარცხენით წაილაპარაკა მარიამმა.

— ჰმ! მეც არა ვსთქვი!.. წყალს თელხი დაჰკრავდა, ქველი შეინძრეოდა, შეითამაშებდა და, რასაკვირველია, შიგ ჩასახული სახლიც დატოტმანდებოდა... როგორ ვერ მიხვდი? ღმერთმა ბავშვსაც ნუ აქნევინოს ეგ საქმე—დაუმატა სიცილით.

— როცა კაცს გული საგულეს ღლარა აქვს და

*) ძველად კითხვის დროს მოწაფეებს ეჭირათ ხელში წვრილი ბაწარი, ანუ სხვრილ ძაფი ათვან გამოსკენილი. რამდენჯერაც წაიკითხავდნენ, იმდენ ნასკეს ჩააგდებდნენ კრიალ ოსანივით. ათს რომ გაათავებდნენ, თუ კრდევ საჭირო იქნებოდა, თავიდან დაიწყებდნენ. აი, ამ ძაფს, ანუ ბაწარს ერქვა

მიშის ქარი უფლის ტანში, მაშინ რა არ წარმოუდგება!? იმ სიზმარმა სულ გადაშრია და გადამშალა!

— სიზმარმა?!

— ღიახ! იმ უცნაურმა სიზმარმა, წუხელი რომ უნახავს მოძღვარს.

— ვეფო, რა არის მაგისტანა?

— ნეტავ არც-კი გამეგონა, თვარა როგორ გავიმეორებ?

— ბიჭო, ბიჭო რომელი ხართ მანდ! კირილეს დამიძახეთ! მომგვარეთ ახლავე! თუ ეძინოს, გააღვიძეთ! დაიყვირა ერისთავმა და გასწორდა, კრილოვსანის მიაგდო გვერდზე, მუთაქა განზე გადადვა, ფეხები ძირს დაუშვა და აუქჩარებლად გაუყარა ფოსტლებში. შემოვიდა მღვდელი.

— მშვიდობა სახლსა ამას! სძუქა და გაჩერდა.

— დაბანდი, მამაო! უბანა ერისთავმა და მიუთითა სელზე.

— რალაც უცნაური სიზმარი გინახავს?

— უფრო ჩვენება, ვიდრე სიზმარი, ჩემო ბატონო!

— ხალხი-კი გადაგირევია და!..

— არ მინდოდა გამხელა, მაგრამ პარაკლისი რომ გადავიხადე, მიზეზი მკითხეს და ვეღარ დავფიქვე.

— რა იყო მაინც მაგისტანა?

— მართლა რომ საოცარი რამ. აქ ჩახველო ხმის გასასწორებლად მოძღვარმა და ათრთოლებულის ხმით მოჰყვა წყნარად: ალავერდის მონასტერს, დიდუბა მის ძლიერებას, უწმინდური დაჰპატრონებოდა.

— უწმინდური?!..

— ღიახ! გველეშაპი შამოხვეოდა გარს, სამჯერ რომ შემოგვევრგვოდა, კული პირში ეჭირა, და ერთი მტკაველი კიდე იქით იყო გადაცილებული ეძინა იმ წყეულს! მისი შიშით საყდარში ველარაგინ შედიოდა. აღარც წირვა იყო და აღარც ლოცვა. ხალხი გარს შემოხვეოდა და ზარდაცემული შეჰყურებდა. ველარაგინ ინძრეოდა!.. ხან-და-ხან გამოიღვიძებდა ხოლმე ის არაწმინდა, გაიშლებოდა და პირ დაღებული, თვალების ბრიალით წამოსრიალდებოდა ხოლმე ხალხისკენ!.. რომელ კუთხიდანაც კი მოადგებოდა, გაჰქონდა!.. ჩასანსლავდა ზედი-ზედ, ერთიმეორეზედ, იქვე უძრავად გაშეშებულ ადამიანის შვილებს, გამოდებოდა, გასისინდებოდა და მერე ისევ გარს ეხვეოდა ტაძარს. ყოველი მისი გამოღვიძება მუსრი იყო ქვეყნისათვის. ერთიც ვნახოთ, მოულოდნელად გამოჩნდა სამი მეომარი, ერთი მეორეზედ უკეთესი; მათ ნახვას არა სჯობდა-რა!.. შუბისრით შეჰქურვილებს ხელში ფარ-ხმალი ეპყრათ და აელვებდენ. — ერთი მათგანი მიუბრუნდა ზარ-დაცემულ ხალხს და შეჰყვირა: „ვინ ქართველი და ვინ გულ-გატეხილობაო? აღარ გახსოვთ ძველი ანდერძი: „სირცხვილს სიკვდილი სჯობს და ორივე-კი ერთად — ჯოჯოხეთიაო“. ამ სოფელს გამოთხოვები-ხართ, დღეს თუ ხვალ აღარც ერთი აღარ იქნებით და ცხვრებსავით კი დაგიდევიათ თავი!.. არ გიჯობსთ, რომ წინა-აღმდეგეთ უწმინდურს და ბრძოლაში დალიოთ სული? განა ეს უფრო ვაჟკაცური არ იქნება და გულის მოსაოხებელიო?...“ ამ სი-

ტყვამ ელვასავით დაუბრინა ხალხს და გამოაფხი-
ზლა: შეიქნა ერთი ჩორჩქოლი, იგრილა დიდმა და
პატარამ. ზოგმა ფარხმალს მოავლო ხელი, ზოგმა
ცულის, ზოგმა წალდს, ზოგმა ნამგალს, ზოგმა ხელ-
კეტს, ზოგმა რასა და ზოგმა კიდევ რას! ვისაც რა
ეხერხებოდა, და ან რა ემარჯვებოდა—იმას მიმართა.
წაუძღვენ წინ მეომრები, მიუახლოვდნენ მძინარს,
ერთად გასტყორცნეს სამი ისარი; დალახვროს
ღმერთმა, არც ერთი გვამში არ გაერქო იმ წყეულს!
მისმა მაგარმა ქერტლმა სამივე აირეკლა. გამოიღვიძა
გველეშაპმა, მალლა აიღო თავი, აიქოჩა, ერთი სა-
ზარლად იწივლა და მიაშურა. საოცარი სანახავი
იყო: კუდით ირეკდა მეომრებს, —ტოტსა სცემდა,
ბრქალებით გლეჯდა და კბილებით სწიწნიდა. ცუ-
დათ იყო საქმე, თუ ის უცხო მეომრები სამივე მხრით
არ მიდგომოდნენ და ბრძოლა არ დაეწყათ! საა-
რაკო იყო მათი ლახტის ცემა!.. მაგრამ რა გამო-
ვიდა, რომ იმ უწმინდურს ყოველ ახალ-ახალ ქრი-
ლობაზე, ყოველ წყლულობაზე ძალი ემატებოდა! დაე-
ღწათ ფარხმალი გმირებს და ღონე-მიხდილი,
მზად იყვნენ დამორჩილებოდნენ, მაგრამ ამ დროს
გამოჩნდა მთიდან მომავალი მხედარი, შუბით ხე-
ლში, თეთრ ცხენს მოაგვლევებდა. მიეჭრა გათამამე-
ბულ გველეშაპს და უგმირა ლახვარი. უწმიდურმა იწი-
ვლა, დაიკლანა, და სასიკვდილოდ გააღო პირი.
შავი ოშხივარი კომლივით ამოუშვა და თან საზა-
რელი სიმყრალის სული ამოატანა. ჩვენ ყველას გუ-
ლი შეგვიწუხდა და უგრძნობლად დავემხვეთ დედა-
მიწაზე, — არ ვიცით, რამდენ ხანს ვიყავით უგრძნო-

ბლად. მაგრამ ბოლოს, რომ გამოფეხიზლდით, თვალი გავაჩლიეთ და მაღლა ავიხედეთ, აღარაფერი აღარ იყო! ყოველივე გამქრალიყო: აღარც გველფშაპი სჩნდა და აღარც მეომრები... თეთრ-ცხენიანი მხედარიც წასულიყო. სიჩუმე იყო და მხოლოდ სალიტანიო ზარების რეკა ისმოდა, თუმცა სამრეკლოზე-კი არავინ იდგა; ტაძარი განათებული იყო და კარები ღია. იგრიალა ხალხმა, მოიხადა ქუდი და მიაშურა პირჯვრის წერით, შიგ რომ შევედით, საყდარი ცარიელი იყო მხოლოდ აღსაფლის კარებთან ის საპი მეომარი ესვენა: ამ სოფლით გასულიყვენ... თავზე ნათლის სვეტი ადგათ და მაღლით გალობა გუნდთა ისმოდა: „წმინდათა თანა განუსვენო“ და სხვანი.

— წმინდა არს, წმინდა არს, უფალი საბაო!“ სთქვა პირჯვრის წერით გაკვირვებულმა ერისთავმა.

— „სავსე არიან ცანი ღ ჭეცყანანი ღიდებით მისითა“ — განაგრძო მარიამმა.

— „და საკვირველებითა!“ დაუმატა მოძღვარმა და სანივე დაღუმდენ. ღიდხანს ხმა აღარ ამოუღიათ, მაგრამ საბზე-კი ემჩნეოდათ, რომ უჩვეულო მღელვარებას შეეპყრო სამივე ის ორი მხოლოდ სულზე ჭეჟრობდა, მაგრამ ზაალ-კი ქვეყნიურ ზრახვებს ველარ აღწევდა თავს. — უცბად დაიქუხა ერთი, და გაგრძელდა ხმა, თითქოს ცის ერთი კიდიდან მეორე კიდემდე ეტლები გადაახრიგინესო. „წმინდა არს, წმინდა არს!“ სთქვა ერისთავმა და პირჯვარი გამოისახა — ღრუბელთ წინამძღვარი მიბრძანდება მთაში! დაილოცოს მისი მაღლი!

ამ დროს ზედი-ზედ დაიქექა სადღაც შორს და მთებმაც ბანი მისცეს.

— ჰა! გავარდა მეხი! კეკუჩ თავში ეშმაკს!... სთქვა სიხარულით ზაალმა და წამოდგა ზეზე. მსხვილმა წვიმამ შემოაშხაპუნა აივნისაკენ, ზაალ ოთახში შევიდა, მარიამმა სახატეს მიმართა, რომ სანთლები აენთო, კირილე-კი იქვე დარჩა მარტო, მოიყარა მუხლები, ააპყრო ხელები და სასოებით წარმოსთქვა: „ღმერთო! მოხედე შეჭირვებულ საქრისტიანოს და სიზმარი კეთილად აგვიხდინეო!“ დიდ ხანს იდგა გაქვავებული, მხოლოდ ტუჩებს ანძრევდა და ცრემლები ღაბა-ღუპით ეცემოდენ სპეტაკს წვერებზე.

II

მეორე დღეს, დილით ადრე გამოსულიყო ზაალ აივანზე და ქალებს გადაჰყურებდა. შუა ხნის, ქალარა შერთული, მოურავი, იქვე კედელზე ატუზული, თვალებში შეჰყურებდა.

— ესეც ჩვენი კირილეს სიზმარი!.. ახდა და მორჩა!! მართლა გველეშაპივით არ მოიკლაცნება ეს არავეი?! ამ ხნის კაცი ვარ და ამისთანა წყალ-დიდობას ჯერ არ მოვსწრებივარ—სთქვა ერისთავმა.

— არც მე, თქვნნი რისხვა არა მქონდეს?.. ტყე და ველი-კი მოაქვს და... ხიდები სადაც იყო, დახვეტა. ქვიტკირის ხიდი დაუქცევია, გზა შეკრულია და ჩვენი მწყემსებიც გაღმა დარჩენილან—მოახსენა მოურავმა.

— რა უშავთ... იქაც ჩვენი არ არის?!.. სწორამდე ესეც დაიკლებს. მთის წყალია... მალე ჩამოვარდება.

— უფრო ადრეც, მაგრამ მაინც ბიჭები გამოცდებიან ამ ორ-სამ დღეს და ძნელია.

— განა იქ-კი ვერ გაიჩენენ საქნარს?

— კი, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ, თუ სულ არ ეჩიჩინები, თავის-თავად არას მოიფიქრებენ.— დღეს რომ აქ მყავდენ, მიეცემდი ხელში საგდებელს კავებით, დავაყენებდი წყლის პირად მოსახვევში და ვაჭერიებდი, ჯირკებს... შეშას დავამზადებდი, ზედ კარზე მოყენებულს.

— მართლა, სად იყო ამდენი ხე-ტყე, რაც ამ წყალს მოაქვს? აცდის... აცდის და ჩამოატარებს.

— მთაში დამზადებულ ხორებს დაშლიდა ნიაღვარი და ჩამოჰყრიდა წყალში.

— აგრე იქნება... სხვა ბიჭები აღარ არიან, რომ მიაყენო?

— გახლავან!.. როგორ არ გახლავან? მაგრამ ყველას თავთავის საქმე აქვს, მოგეხსენებათ, და მწყემსების მოცდენა მიტომ მაწუხებს.

— თუ გიყვარდე, რამდენიც შეიძლოთ, იმდენი დაამზადეთ!.. კირი გვაქვს დასაწვავი, რომ საყდარი შევაკეთოთ როგორმე. მოძღვარი აღარ მასვენებს და ქალბატონსაც დაუჯინია, უნდა შეველესოთ!.. კარგია! სულის საქმეა!.. წყლის მოტანილი შეშა წმიდა იქნება და წმიდა საქმესაც უნდა მოხმარდეს.

— აგრე ვჭქნათ, შენი ჭირიმე!...

ამ საუბრის დროს, შორს, ხვალაბუნებში გა-
მოჩნდა ერთი ვილაც ცხენოსანი. პირდაპირ სასა-
ხლისაკენ მოაგელვებდა ცხენს. ზაალმა შენიშნა და
სთქვა: მოურავო! ის ცხენოსანი, ვილაცა არის, თუ
ფათერაქს არას გადაჰკიდებია, სწორედ გიჟი უნდა
იყოს!.. თავ-შიშველა, უქულოდ რომ კაცი მოვზა-
ურობდეს, გაგონილა?

მოურავი მიაჩერდა და ღიმილით მოახსენა:

— იმერელი უნდა გახლდეთ ვინმე!— გაჩეჩილ
თმაზე ფაფანიკი ედება, და არ ეტყობა.

— იმერელი!? იმერელს აქეთ რა უნდა?

— რა მოგახსენოთ, მაგრამ, სწორედ იმერელი-
კი უნდა გახლდესთ— ცხენსაც ისე მოათამაშებს...
ცხენოსანი ამასობაში პირდაპირ მოადგა არავგს.
ხიდი რომ წაღებული დახვდა, ფონს დაუწყო ძებნა
აატარ-ჩამოატარა წყლის პირად ცხენი და ბოლოს
უკანვე გააბრუნა. „ვე პუ! შენ საქმეს. ნურას უკა-
ცრავად იმერელო, ხიდი ვერ დაგახვედრეთ!“—
სთქვა დაცინვით ზაალმა და მიუბრუნდა მოურავს
— იმერეთის ღელეები ეგონა, ბუჭულა წისკვილეების
საბრუნებელი... მგონია ისე-კი დაბრთხა, რომ ერთ
წლამდე ღომიც ვეღარ იცნოს!..

— შენი რისხვა ნუ მომეცემა, თუ არ გამოა-
ლოცვინა, გული საგულეს აღარ შერჩეს!— დამო-
წმა ღრეკით მოურავი.

ცხენოსანმა მისი ბედაური გააქენ-გამოაქენა
ქალებში— გაახურვა და წამოიყვანა პირდაპირ მდინა-
რისიკენ. რომ მოადგა კიდეს, ჰკრა დეზი და გადა-
უშვა აზღვავებულ წყალში. ცხენმა და კაცმა, ორი-

ვემ ძირი გაიარეს, თითქო ჩაინთქენო. ცოტა ხნის შემდეგ ამოჰყო ცხენმა თავი და იწყა ცურვა გვერდელად; მხედარი ზურგზე ეკერა და თავს უჭერდა რომ პირდაპირ მეორე კიდეზე გაეყვანა კლდეს ზემოდ: მიახლოვდა კიდეც, მაგრამ წყალმა დიდი ხე ჩამოატარა და მოხვდა ცხენს: ცხენი მოტრიალდა, მისცა თავი ქვემოთკენ წყალ-წყალ, რადგანაც გასასვლელ კიდეს ჩამოსცდა: მხედარმაც მიუშვა ლაგამი და თვალის დახამხამებამდე ტრიალ მორევში ამოჰყვეს თავი.— „არიქა, ვინ ხართ მამაცი!? მიეშველეთ! მცურავენ დაუძახეთ! უშველეთ!.. ჰყვიროდა, ერისთავი.— მორევში ცხენი, შეჩერდა თითქო თავს ანებებს ბრძოლას და ბედს ემორჩილებაო, მაგრამ, მხოლოდ თურმე ისვენებდა. მოიკრიბა უკანასკნელი ღონე და, მხედრის კიეინით გამხნეებული, გადაეშვა საჩქევზე. იქ-კი რამდენიმეჯერ გადაატრიალა ადუღებულმა წყალმა. მხედარი ზედ აღარ იჯდა, ფაფარში ხელ-ჩაკიდებული განზე მიჰყვებოდა ცურვით. დიდზე ადევნა თვალი ერისთავმა და ბოლოს, როცა მიეფარენ და აღარა სჩნდენ, მწუხარებით. სთქვა: ვაი, უბედური!.. აქ კიდეც შეიძლებოდა შველა, ამ მორევში, მაგრამ იქ, იმ უცნაურ ჩენჩქერში ვინლა რას გააწყობს!.. სთქვა და საჩქაროთ დააპირა წასვლა.

ყვირილზე მარიამი შემოვარდა დაფეთებული. ქმარმა უამბო ყოველიფერი და როდესაც მიაწია ბოლომდე, უთხრა: იქ-კი დაილუპენ, მგონია, საჩქევშიო! მარიამმა მოუხშირა კიეილს, ორჯელსამჯელ დაიკრა მუხლებზე ხელი და ერთხელ ყბა-

ზედაც ჩამოისვა, თითქო ჩამოიპოტნაო. ბევრი იწუწუნა: ვაი, დედი მისის თვალების დადგომასო! და რომ მოიოხა გული, დავითნი გადაშალა... მიმართა ჩვეულებრივად ქირის კანონს... შემოიტუზა მოურავი და ჩაახველა.— რა ჰქენი მოურავო, ვერავინ მიაშველე?... ჰკითხა ზაალმა.

— მივაშველე, შენი ქირიმე, მაგრამ მცურავები შემიშინდენ, ველარ შებედეს წყალში!., ნამეტანი გადარეულია.

— ჩატარა?

— შორს არ წაუღია! იქვე მოსახვევში, ხეცებს რომ ხერგავს ხოლმე, ზედ მიაყარა....

— ეგებ გამოატანიო როგორმე, მადლია! სთქვა ქალბატონმა.

— რალა გამოსადეგი გახლავთ, შენი ქირიმე— კაი რამე-კი გახლდათ!.. ას ოქროდ მამა შვილს არ დაუთმობდა!...

— ხომ არ გადარულხარ, მოურაო? ბძანა ვაჟბატონმა— მირონცხებულზე მაგრე გაგონილა ლაპარაკი?

— ვინ მირონცხებულია, შენი ქირიმე? მე ცხენზე მოგახსენებთ, თვარა ის კაცი როდი დამხრჩვალა.

— როგორ თუ არ დამხრჩვალა?! მიაყვირეს ორივემ.

— თქვენი რისხვა არა მქონდეს!.. აქ რომ ჩაჰყო თავი წყალში, ე იქ ამოჰყო ჰა, იხვიეთ!.. ცხენის დაღუპვას ჩივის, როგორ ვერ გადავარჩინეო თვარა თვითონ, გინდ წყალიც არ გადასხმოდეს თავ-

ზე... გაწუნწულა-კი ძალიან და სახაბაზოში შევ-
გზავნე თორენზე გასაშრობად!..

— მადლობა ღმერთს! სწორედ კაი მახარობე-
ლი ხარ!.. მიამა ქეშმარიტად? ვინ არის და რა სა-
ქმე აქვს, ვერ გაიგე?

— ჯერ არა უთქვამს-რა, შენი ჰირიმე! თქვენ
ნახვას-კი ეჩქარება და, როგორც-კი გაშრება, გაი-
ხლებათ, თუ უბძანებთ!

— ძალიან კარგი იქნება... შემომგვარე! მოუ-
რავი გავიდა და ერისთავი-კი გახარებული ეუბნებო-
და თავის მეუღლეს: არ ყოფილა უბრალო ვინმე!
უკეთესი სიმარჯვე ღმერთმა შეარცხვინოს!.. ხომ
გაიგონე, მკურავებმა ვერ შებედეს შეცურვაო და
იძან-კი ეს აზღვავებული არაგვი სიგძისად გამოივლო
ლაჯებში!... სწორე მოგახსენო, მეც გამიქირდებო-
და ჩემს სიყმაწვილეში მაგის გაბედლა!—მარიამმა ჩა-
იკინა და ჩაახველა.

— რას იცინი? გაგახსენდა განა, შენ რომ თავს
გაწონებდი და ალაზანში ჩავაგდე ცხენი. ეჰ, ყოვე-
ლიფერს თავისი დრო აქვს—დაამატა ზენეშით.

მოურავი შემოუძღვა ახალგაზდა კაცს. ტან მა-
ღალი, წელში წვრილი, მხარ-ბეჭიანი, ფაფანაკ უკან
გადაგდებული, გაჩეჩილი თმით და გაწკვერტილის
ულვაშებით ტიტველა პირზე, სწორედ სასიამოვნო
შესახედავი იყო. მოხდენილად გადაიჯვარადინა ფე-
ხები და თაყვანი სცა ერისთავს. — გამარჯობა შენი!
უბრძანა ერისთავმა

— ღმერთმა გამარჯობა ნუ მოგიშალოსო, ჩე-
მო ხელმწიფე! მოახსენა მოსულმა და მეორედ სცა
თაყვანი.

— მადლობა ღმერთს, რომ გადარჩენილხარ!.. რა გაჭირება გადგა მისთანა, რომ განსაცდელში იგდებდი. თავს?...

— ჩემი განსაცდელი რაღა სახსენებელია, შენი კირიმე, მაშინ როდესაც მთელი საქრისტიანო განსაცდელშია ჩავარდნილი?!. მასთანაც არ მეგონა, თუ ეს დღე დამადგებოდა... ცხენის იმედი მქონდა. ბევრჯელ შემიცურებია ჩემი „აფხაზურა“ აღეღვებულ ზღვაში და არა გაჭირვებია-რა, და დღეს-კი ამ უბრალო წყალმა დაგვამარცხა. ალბად, წერა იყო, სთქვა და ისეთი ამოიხვნეშა, თითქოს გულ-ღვიძლი ამოატანაო! თვალეზევ ცრემლები მოადგა.

— შენ როგორც გატყობ, ძალიან გებრალდება შენი „აფხაზურა!“

— ძმასავით მჰყავდა, ჩემო ხელმწიფე, თან-შეზრდილი და შეჩვეული.

— თუ ზღვაში მისთანა არა იყო რა... ხმელეთზე ჩემს „არაბულას“ ვერაფერ მისწედება. სამაგიეროდ მიჩუქებია შენთვის! ქაბუკმა რამდენიმე ბიჯი წინ წადგა, ცალი მუხლი მოიყარა და ჩოხის კალთაზე აკოცა. მოურავი შეიშმუნა და შურით შეხედა დაჯილდოვებულს... მოურავო ბძანა ზაალმა. ხომ გესმის!.. რას უკუპობ? ზედაც შენი მოქდილი უნაგირი დაადგი—შენ ჯერ მაინც არად გინდა და მერე სხვას გაჩუქებ.

— არ ემჯობინება, შენი კირიმე, რომ წითელი ლაფშა უბოძოთ?

— ვინ გკითხავს? შენ ასრულე, რასაც გიბძანებენ!

— კი, შენი კირიმე, მაგრამ რომ არ იკარებს უნაგერს ის შეჩვენებული.

— როგორ თუ არ იკარებს?

— არ იღვამს!.. წელიწადია, ზედ აღარავინ შემჯდარა!.. ოროლ მეჯინიბეებს ძლივს გამოჰყავს!.. ვაჟრავებუღია!..

— შენ ჯავრი ნუ გაქვს! ამან იცის და იმ ცხენმა.

— თუ-კი ვერ შეჯდება, რად უნდა!..

— წმ! აჰა, ღმერთო, კიდევ თავისას ამბობს — სულელი არ მოჰყვანიდება, თორემ გიჟის მოთვინიერება ყოველთვის შეიძლება — შენ რას იტყვი, ყმა-წვილო?

— მოვიხმარ ღვთისა და თქვენის მოწყალებით! რაშებს ხედნიან და ცხენი მისთანა რა იქნება, რომ ვერ დაიმორჩილოს კაცმა, — მოახსენა ღიმილით.

— მეც აგრე მგონია. ღმერთმა მოგახმაროს! — ახლა კი მიაშვე, რისთვის გარჯილხარ და საიდან ხარ?

— კახეთიდან გახლავარ!

— კახეთიდან? მერე და გზა შეკრული არ არის?

— გახლავთ, მაგრამ მე-კი ფიჭვმანი მიჭირავს ხელში.

— იმერელი უნდა იყო?

— გახლავარ, მაგრამ დიდი ხანია, რაც მოვწორდი იქაურობას და კახეთში ვარ! თქვენმა სიძემ გაახლოთ ჩემი თავი, ბიძინა ჩოლოყაშვილმა.

— რა ამბავია?

— წიგნი მოგართვათ და იქიდან გაიგებთ ყველაფერს, ჩემო ხელმწიფევ! ამოიღო უბიდან წერილი და მიაართვა... ესეც ქალბატონმა მოართვა დიდ-ქალბატონს...

— საკვირელია, რომ არ დაგსველებია?..

— გასამთლულ ტილოში გახლდათ გახვეული! ფაცა-ფუცით გახსნა წიგნი ერისთავმა და დაუწყო კითხვა ჩუმად. მისმა მეუღლემ სათვალეებს დაუწყო ძებნა. მოურავი და იმერელი-კი იდგნენ და შესჩერებოდნენ. კითხვის დროს ერისთავს აღელვება ეტკობოდა და რამდენჯერმე შეხედა იმერელს...

— ხომ არ გადარეულა?!.. რა მოსაფიქრებელია!.. ჰკითხა ზაალმა. იმერელმა მოურავს შეხედა და ხმა არ ამოუღია... ერისთავი მიხვდა და დაიბხოვა მოურავი. მარიამიც სათვალეების მოსაძებნად წავიდა. დარჩენ პარტო ორი.

— იწერება: ქრისტიანობა ამოვარდაო, წირვა ლოცვა აღარ არის, ზარების რეკვა აღარ ისმის; ხატო წეურაცხეცეს და ტაძრები გააუპატიურესო!.. ეს ჩვენც გაგონილი გექონდა, მაგრამ რა ვჰქნათ, რომ თავს ზევით ღონე აღარ არის!.. ღვთის რისხვა მომდგარია და უნდა ავიტანოთ, ღვთის ნებასვე უნდა მივეწოდოთ!

— მე რა მრჯის თქვენი სიტყვის შებრუნებას, შენი ჰირიმე, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ: ურია იღრჩობოდა და ღმერთი ახსენა—მიშველიო. ღმერთმაც უბძანა: ხელი გაანძრიე და გიშველიო.

— ეგ ანდაზა კარგია, მაგრამ უფრო სხვა დროს!.. პარტო ხელის განძრევა ველარას გვიშველის!—მაინც რის იმედი აქვს?

— ჯერ ღვთისა და მერე თქვენი!.. ხუთასი მემომარი თვითონ გამოჰყავს სულ დარჩეულები, ხუთას-ხუთასს ერისთავებიც ჰპირდებიან—ეს ათას ხუთასი; ერთი ხუთასის იმედიც თქვენგანაცა აქვს!..

— მერე და ორი-ათასის კაცით სამოცი-ათასზე გალაშქრება რა მოსაფიქრებელია? სხვა რომ არა იყოს-რა, ისიც კმარა, რომ ალაზნის პირზე გაღმა-გამოდმა თხუთმეტი-ათასი ულუსი სახლობს... დიდი და პატარა ყველა მეომარია.

— ორი-ათასი ქართველი ხუმრობა არ ვახლავთ, შენი კირიმე, თუ აქედან შემწეობაც იქნება. ნათქვამი გახლავსთ: ცდა ბედის მონახვერეაო.

— ეგ ანდაზა ჩემისთანა ხნიერებზე აღარა სჭირს!.. ჩემი სიძე ჯერ კიდევ ყმაწვილია, გული საგულეს აქვს!—მე მიკვირს ქსნის მძისთვისაგან, როგორ დაეთანხმა?.. არ იცის, რომ მაგირ იქ ყვენს ააშუოთებს და აქ ქართლის მეფეს გაარისხებს?

— გამარჯვებას რომ გაიგებს, ქართლის მეფეც აღარას იტყვის. მართალია გათათრებულია: მაგრამ გული მაინც ჩვენსკენ უფრო აქვს და რომ გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება ღვთით, ამაზე ექვი არ უნდა ვიქონიოთ

— აბა, ჩემო იმერელო! ყმაწვილი ხარ და წინდახედულობა გაცლია. მთელმა კახეთმა ვერა უყო-რა და ახლა ორი-ათასი კაცით უპირებთ გადენას?— აბა, რა სათქმელია! ციხეები ხელში უჭირავთ და ქალაქი!.. ვერცარას კახეთს ვუშველით და ქართლსაც საბრთხეში ჩავაგდებთ... გამძვინვებელი ყენი მოზგზს ეძებს, რომ ქართლსაც ის დღე დააყენოს, რაც კახეთს!—დღეს თუ კიდევ სული გვიდგას, ბატონი მეფის წინდახედულობის ბრალია. ღმერთმა დიდი დღე მისცეს ვახტანგ მეფეს!

— შახნაყაზს?!.. ნაღვლიანის ღიმილით უბასუ-

ხა იმერელმა. და უნდოდა რაღაც მოეხსენებია, მაგრამ ამ დროს გიჟივით შემოვარდა კირილე მღვდელი და მოახსენა.

— ქსნის ერისთავები გაიხლენ, შენი კირიმე!

— ქსნის ერისთავები?... მობძანდენ.

— ისინი გახლავან, შენი კირიმე! სწორედ ისინი! — იმეორებდა გულ-ამოვარდნილი — სწორედ ისინი ენახე!.. დიდება შენს საკვირველებას, უფალო!..

— მღვდლო, შენ როგორღაც ევრა ხარ შენს ჯონებაზე?

— თქვენ რისხვა ნუ მომეცემა, ისინი არიან? სწორედ ისინი. ვიცანი!

— დიდი საქმე მომხდარა: რა ვქნათ მერე, რომ იცანი?... აჰა ღმერთო? რას გაჩერებულხარ! წადი, სთხოვე ნობძანდენ. შეუძეხი სასტუმროში და ნეც ახლავე ვამოვალ. — ქაღბატონს შეატყობინეთ!.. წენ, ჩემო იმერელო, მიდი მოურავთან, მოიცადე სანამ პასუხს მიეწერდე ჩემ სიძეს... ეს ერისთავებიც უმიზეზოდ არ უნდა იყონ ჩემთან მოსული... ჩაილაპარაკა თავისთვის და შევიდა ოთახში. X

ბოელი ოჯახი ფეხზე დადგა. ფარეშები გარბი-გამორბოდნენ აქეთ-იქით; მზარეულებმა ნებიერი წა-ნოაქციეს, ხაბაზებმა თორნეს ჩაუკიდეს; გამღლები დატრიალდნენ და შეიქნა ერთი ალიაქოთი. მოურავი დიდი გულმოდგინებით შეჰყვიროდა ხან ერთსა და ხან მეორეს: არიქა, მიშველეთ!.. აბა, გაისარჯეთ! არ შემარცხვინოთ... აბა, თქვენ იცითო და სხვანი. ამაებს ძალიან გულ-მოდგინებით იძახოდა, მაგრამ თვითონ კი ერთ ალაფას იძუდა და არ ენდობოდა.

არც ის იცოდა, ვისთვის რა უნდა გაეკეთებინებია და ვინ რა საქმეზე მიდიოდა... ის მხოლოდ ისე, როგორც მოურავის რიგი და წესი მოითხოვდა, ისე იჩიარებოდა, რომ მისი კიჭინა გაეგონათ და ერთ-გულებაში ჩამოერთმიათ. ცხვრები მოაბლავლეს, ქათმები ააკრიახეს, ბატინდოური მორეკეს. იყო ერთი ფატი-ფუტი და მზადება. მოურავი ხან იმას დაუბვდებოდა წინ და ხან ამას. სინჯავდა საკლავებს, სიმსუქნე ხომ არ აკლიათო და ოფლს იწურავდა.

ამ დროს ერისთავები: სტუმრები და მასპინძელი სამივე ერთად იჯდნენ სასტუმრო დარბაზში ტახტზე ფეხ მორთხმით და გაცხარებული საუბარი ჰქონდათ. ერთი მათგანი, ახოვანი მოხუცებული გაჩუმებული იყო და თავის ქნევით ეთანხმებოდა ახალგაზდა კაცს, გაცხარებით მოლაპარაკეს.

— შალე ჯერ ყმაწვილია და გულის აუყოლობა მაგისთვის ძნელია, ჩემი სიძე ბიძინაც არ არის დიდი ხნის... მასთანაც ყოველ დღე უყურებს თავის თვალთ ქვეყნის უბედურებას, და თვითონაც თავს იმეტებს. მაგრამ, შენ-კი, მიკვირს, ჩემო ელიზბარ — მიუბრუნდა მოხუცს ზაალ — ლხინი ბევრი გინახავს და კიბი კიდევ მეტი აგითანია!.. მადლობა ღმერთს, გამოცდილება არ გაკლია, და როგორ ვაივლეთ გუნებაში მაგისთანა ძნელი საქმე?

— რა ვქენა, ჩემო ზაალ... მეც ბევრი ვურჩიე ამ ჩემს ძმის-წულსა და შვილობილს, მაგრამ რომ ვერა შევასმინე-რა?.. დაუეინია: მარტო წავალო!.. და მასთანაც, ღმერთთან სწორი სჯობს, მეც მიიღიპაქაჯუშე. ამ ყმაწვილობის განხრახვა!.. ამის-

თანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობია. საქრისტიანო უნდა იმხოვოდეს და ჩვენ აქ უნდა ვისხდეთ გულ-ხელ-დაკრებილი?—„უგანგებოდ ვერას მიზმენ, გინდ შემებან ხმელთა სპანიო!“ ჩვენც მივენდოთ განგებას

— კი, მაგრამ განგებას უნდა დავაცადოთ... დღეს ასეა, ხვალ ისე იქნება; აი, გუშინ რა ავდარი იყო და დღეს რა ღარია?—დროსაც შერჩევა უნდა.

— უკეთესს დროს ჩვენ ველარ ჩავიგდებთ ხელ-წი—წამოიძახა ცხარედ შალვამ.—კახელების გულის გატება ქართლსაც გადაედება!.. ჯერ კიდევ სანამ სასოება არ წაჰკვეთიათ და კიდევ რალაც მიედი აქეთ კახელებს, ჩვენც უნდა მივეშველოთ!.. თუ ვერ გავიმარჯვებთ, სახელოვანად მაინც დავიხოცებთ: „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანიო!“

— დიახ, კარგი კაცის ნათქვამია ეგ სიტყვები მაგრამ არც იმას უმოძღვრებია ცუდად, ვინც სთქვა: „სიბრთხილეს თავი არა სტკივაო.“

— კი, მაგრამ ხანდიხან სიბრთხილე—სიბრთხალის განაყოფია, —ჩაილაპარაკა ღიმილით ელიზბარმა —და სიამოვნებით შეხედა შალვას.

— აგულიანებ? სთქვა წყენით ზაალმა.—თქვენ შეგიძლიათ თქვენი თავი გასწოროთ, მაგრამ ქვეყანას რას ერჩით? იმას აღარას ჰკითხავთ?.. ორი ათასი მხედარი იქ გავწყვიტოთ... ჩავჭკოთ! აქ ვინდა დავხვედროთ, როცა გარისხებული ჩვენზე მოვლენ... მაგ ურჩობით მეფეს გავიწყრომებთ და მე-

ტი არა გამოვა-რა... ჯერ ზსეა, თუ ისე, თავის წინდახედულობით ბატონმა მეფემ ქართლი შეინახა. ყვენის გული მოგებული აქვს და ჩვენ რად გავუხდეთ მიზეზად, რომ ამდენი ხნის მეცადინეობამ ჩაღად ჩაუაროს?

— ვაი, ამისთანა ქვეყნის შენახვას!.. წამოიძახა კარად კიდევ შალვამ. კახეთი გათათრდა; ქართლის მეფე, შირონცხეხული ვახტანგ — დაქვეითილ შახნავაზად გადაიქცა... სამოც ქალ-ვაჟს გარდა დღეს კიდევ ორი იმდენს ვაგზავნით ხარკად ყოველწლივით... ქვეყანა გოდებით აივსო — მეტი უბედურება რაღა დაადგება ქვეყანას!? დღეს, თუ ხვალ ქართლიც აღარ იქნება, ისიც კახეთივით აოხრდება. განსხვავება მხოლოდ ის იქნება, რომ კახელებმა სახელი მაინც ნახეს, ხორცი გასწირეს და სული გადაირჩინეს, და ჩვენ-კი სულსაც ვწყმენდავთ!

— მართალია — დაამატა ელიზბარმა — „მტერი მოყვრულად მოსული მტერზედაც უარესიაო!“ — შახაბაზის მელა-კუდაობა პირველი არ არის... მანამდე ეფერება შახნავაზს, სანამ ესაქიროება და მერე კი უკუ აგდებს! უნდა, რომ ჯერ კახეთი ჩაჰყლაპოს ხელ-შეუშლელად და მერე ქართლსაც მოსწვდება... მტერი პირდაპირი ისე საშიში არ არის, როგორც მოყვრულად შინ მელასავიო შემოპარული.

— კეშმარიტად მაკვირვებს თქვენი განზრახვა!.. მე ჩემის მხრით ვერც-არას გავბედავ და უარს შევუთვლი იმ ჩემს სიძეს და თქვენ-კი ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. არ ინანოთ ბოლოს-კი!.. დიდ-ხანს გასტანა ღათმა საუბარმა. შალვა ცხარობდა. ზაალ-

მოთმინებიდან გამოდიოდა და ელიზბარი ორ ცუცხლ-შუა იყო, ორივე მხარეს აგონგროვებდა, რაც-კი მოხერხდებოდა. ბოლოს იქამდე მიღვა საქმე, რომ ~~ქსნის ერისთავები~~ უსადილოდ აპირობდენ წასვლას... უკმაყოფილოდ წამოდგენ ზეზე, მაგრამ კარი გაიღო და შემოვიდა მარიამი. ხელში წმიდა გიორგის ხატი ეჭირა. ღმერთმა კეთილად დაავიკრ-გვინოს ეგ თქვენი ქრისტიანული განზრახვა და ეს იყოს თქვენი წინამძღოლიო—დაუსვენა ხატი. სამივე ზეზე წამოდგა გაკვირვებული. „ჩემო ბატონო, — მიუბრუნდა ქმარს, ქვეყნიური გონება ცამდინაც რომ უწევდეს, მაინც ვერ მისწვდება ღვთის განგებას!.. ნუ ეწინააღმდეგები და ეურჩები ამათ სურვილს, რომელიც იქ თურმე ცაში დასკვნილა და აქ მხოლოდ საგულისხმოდ გადმოტანილა!.. შემოდი მამაო და ამხილე!..“ გასძახა მარიამმა. შემოვიდა კირილე და გაჩერდა. ერისთავები ერთმანეთს შეჩერებოდნენ, თითქო ეკითხებოდნენ: რა ამბავიაო?— „აბა, მამაო, რას იტყვი?“ განაგრძო მარიამმა.

— ეგენი გახლავან, შენი კირილე, ვიცანი!..

— მღვდელიო, რა დაგიჟინია ვიცანიო—ეს მეორედ ამბობ.. რა ვქენათ მერე რომ იცანი?.. გამოცანა გერგება თუ? ჰკითხა გულ-მოსულმა ზაალმა.

— აკი, მოვახსენეთ, ბატონო, ისინი არიან-მეთქი!..

— ხომ არ გადარეულხარ?..—მეც ვიცი, ვინც ბძანდებოან.

— არა, ბატონო, მე ხომ მაგას არ მოვახსენებ!..

— რა დაგემართა? როგორ ვერ გაიგე? სიზმარში რომ ნახა... გააწყვეტია მარიამმა.

— სიზ...მარ...ში?!.. — გაოცებით იკითხა ერი-
სთავმა და პირი გააღო.

— დიახ! ჩემო ბატონო! — სთქვა კირილემ და
მოჰყვა თავიდან სიზმარს... ერისთავები გაოცებით
უგდებდნენ ყურს. როცა მივიდა კირილე იმ ადგი-
ლამდე, სადაც საყდარში შესულმა, გმირები დახო-
ცილი ნახა, ზაალმა უცბად გააწყვეტია სიტყვა: მე-
სამე? მესამე ვინ იყო? ველარ იცანი...

— ახლა, ესენი რომ ენახე, ისიც მომაგონდა...
თქვენი სიძე გახლდათ, სწორედ ის იყო!..

— ბიძინა ჩოლოყაშვილი? მე ხომ არ გინახავარ?

— არა, შენი კირიმე, თქვენ იქ არ ბრძანებულ-
ხართ!..

— და ის უცხო მხედარიც ეს იქნებოდა —
მიაშვირა ხელი მარიამმა წმინდა გიორგის — გწყა-
ლობდეთ და გიწინამსძღვროსთო!.. ერისთავები გა-
ქვავებულსავით იდგნენ საგონებელში ჩავარდნილი და
ხმას ველარ იღებდნენ. ბოლოს ელიზბარი მოუბრუ-
ნდა ზაალს:

— ახლა რაღას იტყვი?

— იყავნ ნება უფლისა, რაღა მეთქმის?..

— აქ წინდაწინვე სასწაულს ვხედავთ... თქვენ
სამიკა კმარხართ! ხომ ხედავთ, მე ნამეტანი ვყოფილ-
ვარ... მე მეფის ურჩი ვერ გავხდები... მაგრამ, თუ
კირილე მოძღვრის შეგონებით ჩემ საყმოდან წამოგ-
ყვებათ ვინმე, არ დაუშული, მით უფრო, რომ მე
არა ვიცი — გაიკინა და ჩაილაპარაკა. — მამაო
კირილე, ამეღია, შენ თუ შეგონებ და ჯვრით ხელ-
ში წინ წაუძღვრები... წაუძღვრები

— ღმერთო შენით!.. სთქვა კირილემ, გამო-
ისახა პირჯვარი და ემთხვია ხატს.

— ამინ! გაიმეორეს ერისთავებმა და ემთხვიენ
ისინიც... მერე დასხდნენ და შეუდგნენ თათბირს.
ზოილაპარაკეს, დრო დანიშნეს, მაგრამ გააბრთხილეს-
კი ერთმანეთი, რომ ეს საქმე საიდუმლოდ ყოფილი-
ყო. სპარსელების სახელიც არ უნდა ხსენებულიყო
და მიზეზად იმერლები გამოეგონებიათ, რადგანაც
ისინიც იმ დროს დადიანზე ეპირებოდნენ გალაშ-
ქრებას. სიზმრით გამხნევებულსა და დამიჯნებულ
ერისთავების სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. გა-
იშართა ლხინი, როგორც არაგვის, ისე ქსნის ერი-
სთავების საკადრისი. შზის გადახრამდე შეექცნენ და
ნერე გაუდგნენ გზას. მეორე დღეს იმერელმაც ჩაი-
დვა უბეში სადასტურო წერილი ჩოლოყაშვილთან
გატანებული, გააცურვა თავისი ახალი ბედაური
„არაბულა“ და იმ გზითვე წავიდა, რა გზითაც მო-
დიოდა... მოურავი შესჩერებოდა გამოლმიდან და
გულზე მუქს ირტყამდა: „ვაი, შენს ტყავს!.. ბატონს
ინისთანა ბედაური გამოაღალა მის გაზრეკილ ბაზში
და მე ზედაც აღარ შემომხედაო—წუწუნებდა გულ-
დაწყვეტილი და აქეთ-იქით აქნევდა თავს.

III

ერთ დროს საწერეთლოში ბევრი გამოჩენილი
აზნაურიშვილი იყო, მაგრამ ბაქარა ბაქრაძეს-კი
ვერავინ შეედრებოდა. მეფის ერთგულმა, ბატონის
მლოჩხილმა და ძიძინას

აწინაურა, არა თუ თავის სახლი. წერეთლის მოუ-
რაობამ მაინც სულ ფეხზე დააყენა. ერთად-ერთი
სამწუხარო მისი ის იყო, რომ შვილი არა რჩებოდა,
მაგრამ, როცა, მეზობლების რჩევით, ახალშო-
ბილს გლახა დაარქვა და ღვთის სახელობაზე გაუშ-
ვა, ისიც მართლა ჩიტვით წამოეზარდა. ვაჟს კიდევ
ორი ქალიც თან მოჰყვა ტყუპად და ამან ხომ სულ
წოლად დააგვირგვინა მისი ბედნიერება. მაგრამ სო-
ფელი განა დიდხანს ვისმეს ახარებს? მართალი ნა-
თქვამია: „ერთი ხიდან ჯვარიც გამოვა და ბარი-
ცო!..“ სულ სხვანაირი კაცი იყო მისი უმცროსი
ძმა კიკო!.. ოჯახზე გულ-ავარდნილი და გარეწარი,
ამბობდა გუნებაში: „სადაც კვამლი მალალოო, მეც
იპისი მაყარიო“ და ლხინი, ან დღეობა არსად გა-
უცდებოდა. აქეთ-იქით ხეტიალში ეროხელ სადღაც
სახადს გადაეყარა და შინ საორმოცო სნება შემოი-
ტანა. თვითონ მოიხადა, მაგრამ ძმა და რძალი-კი,
ორივე ერთი კვირის განმავლობაში გამოათხოვა
წუთის-სოფელს. დარჩენ ობლები ბიძის საპატრო-
ნოდ. კიკო დააწვა სავსე ოჯახს თავზე და ნელ-ნე-
ლა გაუტკბა ბატონობა.

პატარა ქალები გააბარა ღვიმის მონასტერში
და ვაჟი-კი მიუშვა ნებაზე, რომ, ეგები, ფეხი სადმე
წაამტერიოს, საბრხეში ჩავარდეს და ოჯახი მე დამრ-
ჩეს საკუთრადო! მაგრამ ნათქვამია: „კვიცი გვარზე
წავაო“. დღითი დღე პატარა გლახუკი სიკეთეში
შედიოდა და თექვსმეტი წლისას იმ ახლო-მახლოში
ველარავინ სჯობდა. ერთხელ. სასახლეში მიმავალ-
ში შენიშნა, რომ დიდი და პატარა, ბატონ-

ყმიანა ყველა ერთად ეზოს-ხეს გარს ეხვევოდენ, ჭიშკარს, რომ მიუახლოვდა, გადახტა, ცხენი ყორეზე მიაბა და ქვეითად ეახლა ბატონს. „ოჰ, გამარჯობა შენი—მიაყვირა წერეთელმა—სწორედ კაი ღროს მოხვედი!.. გაქებენ და, თუ მართალია, ახლა გამოჩნდება: ქორი ჩამოეკიდა ხის წვერზე და უნდა აუშვა როგორმე.

— ბატონი ბძანდებით! ასვლით ავალ ხეზე, მაგრამ ის შტო რომ ველარ მიმაგრებს წვეროში?

— ჰო და, საქმეც ეგ არის, მიაძახეს აქვთ-იქიდან კარის კაცებმა, თვარა ასვლით განა ჩვენ-კი ვერ ავიდოდით?

— არა, სხვა რამე უნდა იფიქრო—დაამატა ბატონმა.

მაშ, მეტი აღარა გაეწყობა-რა, თოფით უნდა აუშვათ მოახსენა გლახუკმა.

— თოფით?! ქორი-კი არ მომიკლა.

-- რა ბრძანებაა, ღიმილით უთხრა აბაღვაზმა ბაქრაძემ და გადმოიღო თოფი, რომელსაც იმ ღროის მიხედულობით არ იშორებდა და სულ თან დაჰქონდა. გადგა განზე, წამოიჩოქა ცალ მუხლზე და ამოიღო ნიშანში. ყველამ სული გაიკმინდა, დაიჭექა თოფმა დაბლა და მალლა ქორმა შეიფრთქილა.

„ვეჰ, წაგიხდა“—მიაყვირა წერეთელმა.

— რათა, შენი კირიმე?.. ქორი ორივე ფეხებით გახლავთ ჩამოკიდებული, გაფარჩხულად და ერთი ტყვია ორივე თასმას ხომ ვერ მიუდგებოდა? მარჯვენა შევსწყვიტე და ახლა მარცხენას ვესვრი. გატენა მეორედ თოფი და ესროლა. ქორი დაპლა

დაეშვა, მაგრამ ჯერ შუამდინაც არ ჩამოსულიყო, რომ უცბად ჰაერშივე გადატრიალდა და ჰკრა ცაში კამარა. გაფრენილ ქორს ბაზიერები დაედევნენ. ყველას ძალიან გაუკვირდა ეს სიმარჯვე ახალგაზრდა მეთოფის, მაგრამ თვითონ იმას არც-კი შეუმჩნევია, თოფს დაუწყაო ფერვა.

— გამომიტანეთ ჩემი ყირიმი! ნათქვამია: „თოფი მეთოფეს და მეთოფე სოფელსო“. სწორედ შენი საკადრისი ყოფილა ის თოფი, და ღმერთმაც შენ ჰოგახმაროსო — სთქვა წერეთელმა. გამოიტანეს წვრილ-ლულიანი, სულ ოქროთი შემოსალტული გრძელი თოფი და გადასცეს მეთოფეს. სასახლეში ბევრს არავის დარჩენია სასიამოვნოდ ახალგაზდა გლახუკის გამარჯვება, მაგრამ მაგიერად ერთი ვინმე-კი სულ სხვა გუნებაზე დააყენა: კოშკიდან თურმე გადმომდგარაყო ახალგაზდა წერეთლის ქალი და სარკემელში უყურებდა გულის-ფრიალით ამ ამბავს. გაგონილი ჰქონდა ახალგაზდა ბაქრაძის ქება გულში გასაფლებად, მაგრამ დღევანდელმა ნანახმა-კი ისე გაიტაცა, რომ თავი ველარ შეიმაგრა და სატრფიალოდ გადაუშალა გული.

ტყუილად არ სჩიოდა ძველად სამღვდელოება, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სახარებაზე უფრო გაუტკბა ქვეყანასო; საუკუნოების განმავლობაში დიდი და პატარა, ყველა იმას ეწაფებოდა. კაცები ტარიელ-ავთანდილსა ჰბაძავდნენ, ქალები ნესტან-თინათინობას ცდილობდნენ; მიჟე კარის-კაცები—როსტე-ვან-სოფრატობაზედ სდებდნენ თავს; მსახურნი შერმა-ფინჯიან-თა მოახლო-გამყოფი-ი ასმათობას სჩი-

მოზდენ. აქაც, ამ შემთხვევაში, წერეთლის ქალს გამოუჩნდა ასმათი და გაიმართა მიწერ-მოწერა. სიყვარულის უმეცარმა ახალგაზდა ბაქრაძემ იგრძნო პირველად უცნაური რამ, გაიმსჭვალა სულიან-ხორციანად, მიჰყვა სიყვარულის მდინარეს, გადაჰყვა საჩქეფს და შეტოვა მორევში. გუნება შეეცვალა, ჩვეულებრივ რამეებს თავი დაანება, და მარტო ხალვას ეძლეოდა. შორით ბნელა, შორით კენესაო — ამბობდა გუნებაში და სატრფოს საიდუმლოდ ითვალისწინებდა. იმ დროის ქალები პირობას უდებდენ საყვარლებს „გვიჩვენეთ საქმენი საგმირონიო“. ეს პირობა ჩვეულებისამებრ ახალ შეყვარებულსაც დაუდეს, მაგრამ სად იყო იმ ახლო-მახლო მისი საასპარეზო? გაშინ კახეთში თათრობა იყო, და დიდი და პატარა იქ სპარსელების უღელს ეწეოდა, — განსაკუთრებით თავად-აზნაურობა. ეურჩებოდენ მხოლოდ ზოგიერთები აქა-იქ და მათ რიცხვში ახმეტის ბატონი, ბიძინა ჩოლაყაშვილი, ყველაზე უფრო შეუპოვარი იყო იმის გმირობის ხმა იმერეთამდინაც უწევდა და, აი, ამას მიმართა ახალმა ავთანდილმა. მოემზადა საუცხოვოდ, გამოეწყო სამგზავროდ, შეიკაზმა „აფხაზურა“ და გაეშურა აღმოსავლეთისაკენ. გზაში სევდები შემოაწვა, სამშობლოს დატოვება გულსა სწყვეტდა და საყვარლის მოშორება ზედ ტანჯვის ცეცხლს აკვესებდა. მიდიოდა და მიდილინებდა:

„ეჰ, სოფელო რაშიგან ხარ,
რას გვაბრუნებ, რა ზნე გქირსა;
ყოვლიმც შენი მონდობილი,
ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა.“

სად წაიყვან სადაურსა,
სად აღუფხვრეი სადით ძირსა“-ო.

შეჰკენესოდა მთვარეს და შესჩიოდა ვარსკვლავებს. თვალზე ცრემლი აღგებოდა, მაგრამ რომ მოაგონდებოდა უკანასკნელი ლექსის ხანა:

„მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს
კაცსა შენგნით განაწირსა“-ო.

. იმედი აფრთოვანებდა და გაორკეცებულის სურვილით შიაჩქარებდა თავის ბედაურს. მისი „აფხაზურაც“, გაიგონებდა თუ არა მათრახის ტკრციალს, თითქო მიუხვდა პატრონს გულის პასუხსო, ყურებგაცქვეტილი, გედივით მოიღერებდა კისერს, აქეთ-იქით ერთს შეიკუნტრუშ-შამოიკუნტრუშებდა და მერე გასწევდა პირდაპირ, თითქო უნდა, რომ გულმკერდით მთა და ველი გაიტანოსო.

IV

კახეთის მეფე, თეიმურაზ პირველი, დავით წინასწარმეტყველს ეტოლებოდა თავის გუნებაში: ის ჩემი წინაპარი და მე მისი ჩამომავალი, ისიც გვირგვინოსანი-მგოსანი და მეცო—ჰფიქრობდა, და ისე ავიწყდებოდა, რომ დავით მეფობდა უმაღლესად ჩაგონებული და თემურაზი მხოლოდ ქვემევრდომ-თაგან უმაღლესად შეგონებული. ის ებძოდა „ამაღლეთა“ და ეს აქ—თათარ-ლეკთა!.. პოლიტიკაში პოეტობდა, პოეზიაში პოლიტიკობდა და ის დალოცვილი და მით საზარელ მომავალს უმზადებდა სამეფოს. ამას ატყობდენ ზოგიერთები, მაგრამ ვინ გა-
~~ბოლო სახელად. მითიბას? და ჩამოდა-ი აქა-ი~~

საყვედურები ისმოდა. ზამთრის პირი იყო. გამზირ-
რულებული ბუხარი გუგუნებდა და კოპიტის შეშას
ტკაცავტკუცი გაჰქონდა... ერთი ყმაწვილი კაცი
ნისჯდომოდა ბუხარს და ნაკვერცხლებს დაშტერებო-
და. იქვე, მახლობლად; ტახტზე მხარ-თედოს წამო-
წოლილიყო მოხუცი და პირის სახეს ათამაშებდა
ეტყობოდა, რომ თავის გულში რაღასაც საუბრობ-
და. უცბად აიღო თავი ახალგაზრდამ და ჰკითხა
მოხუცს.

— რა ამბავია, რომ ეს ერთი ხანია ბატონი სა-
დარბაზოდ აღარ დაბძანდება?.. ჩაუკეტია კარები
და ჩამწყვდეულა!..

— სტირის გუდას თუ ბერვას?!.. უპასუხა
მოხუცმა ცივად.

— გუდას?!..

— ჰო! შარშან გაზაფხულზე ჩაიკეტა და „ლე-
ილი-მეჯუნნიანი“ დაგვიწერა, ერთხელაც ზაფხულში
— „შამი-ფარვანიანი“, მეორედ, შემოდგომას — „ხი-
ლთა-ქება“ და ახლაც უთუოდ ზამთრის შესაფერსა
სწერს რასმე...

— მაგითი არა დაშავდება-რა!.. სწეროს! მო-
ცლის დროს ეგეც კარგა.

— მოცლის დროს?! მერე და მცფე და მოცლის
დრო ვის გაუგონია?! არა, „შვილო“ მეფე რომ
„პიიბუ-პიიბუს“ დაუკრავს, მაშინ მისი სამეფო „ვაი-
ჯაის“ იმღერებს.

— დავით აღმაშენებელიც მწერალი იყო, მაგრამ
სამეფოსთვის არა დაუკლია-რა.

— აღმაშენებელი წინასწარმეტყველებდა, ~~მაგრამ~~

ადიდებდა ყოვლის შემოქმედს; მისი იამბიკო ლოცვა იყო და ამისი შაირები-კი ლაზღანდარობაა!..

— რუსთველს ეჯიბრება.

— ჰმ! უკვდავების წარაო და ნაძალადევი ჰა, ერთმანეთს ვინ შეადარა?!..

— აგრე ჰკითხე კარის კაცებს'.. მაგრამ არ არწმუნებენ.

— კიდევ ეგ არის, შვილო, რომ პირფერობა ახდენს საქმეს! პირმოთენობა და ჭარისველობა სასაზოგადოდ კარის-კაცების ხელობაა, მაგრამ მეტი-სგან-კი მიკვირს, რომ სტყუედება.

— ალბად სნეულებათ, იმ ერთი ზღაპრულ მზე-თუნახავისა არ იყოს.

— როგორ თუ მზეთუნახავის?

— არ გაგიგონია, თუ აღარ გახსოვს? ერთი მზეთუნახავი თურმე ყოველ დილ-დილაობით მიდი-ოდა წყაროსთან და, პირს რომ დაიბანდა, ეკითხებოდა ხოლმე წყაროს: „წყაროვ! მე ვჯობივარ, მზე, თუ მთიარეო?“ -- „შენც კარგი ხარ, მზეც და მთიარეცო, მაგრამ ეთერი-კი ყველას გჯობიათო!“ — ესმოდა პასუხად და ეყრებოდა გულს. ბატონ მეფესაც სწორედ ისე ემართება: რომ რამეს დასწერს, ეკითხება თავის გულს: მე ვჯობივარ, ჩახრუხა, თუ შავთელიო? „შენც კარგი ხარ, ჩახრუხაც და შავთელიცო, მაგრამ რუსთველი-კი ყველას გჯობიათო“, — უჩურობს გონება და რუსთველის მოქიშპეს შურიტ ევსება გული.

— უბედურებაც ეგ არის, შვილო გულში რომ შორი შევა, მაშინ სულიც დასნეულდება! დიდი ცო-

დგა, შვილო, შურიანობა და ჩვენ სამეფო ოჯახს რაღა ცოდვის მიმატება ეჭირვება? განსვენებული პაპა მაგისი სულ იმას სჩიოდა, რომ ხალხი გამრავლდა, ქვეყანა გაშენდა და ჩემ კახეთში სანადირო ადგილები აღარსად დამრჩაო!.. ამ საყვედურებით აწყენია ღმერთსა და კიდეც გადახდა: ღღემლის ვის გაუგონია საქართველოში, რომ შვილი მამას დასტაკებოდეს, და ის-კი მისმა შვილმა დავით მეფემ, ან თეიმურაზის მამამ, ციხეში ჩამწყვდია;—მეორე შვილმა, გაურჯულოებულმა კონსტანტინემ, მოჰკლა დი. თავისი ძმა გიორგიც თან მიაყოლა!.. აი რა დიდი ცოდვა ტრიალებს მათ ოჯახში, შვილო! სისხლი მართებს ღ ღდი მსხვერპლიც არის საქირო, რომ გაიწმინდოს!.. დაამატა ამოოხვრით მოხუცმა და ვამოისახა პირჯვარი.

— ღმერთმა შეუნდოს იმ ოჯახს და ნუ მოჰკითხოს მამა-პაპის ცოდვა ჩვენს ბატონ მეფეს! და თუ მოჰკითხოს მაინც, მის სამეფოს-კი ააშოროს რისხვა! სთქვა, ახალგაზრდამ მწუხარებით და მოიხადა ქული.

— ამინ! დაამატა მოხუცმა და ხელებ-აპყრობით მალლა ზეცისკენ აიხედა.

სწორედ იმ დროს, როცა ორი დარბაისელი მამა-შვილი ბუხრის წინ საყვედურობდენ, თეიმურაზ მეფე მართლა ჩაკეტილში იჯდა მარტოდ-მართო დიდ საგონებელში ჩავარდნილი, მაგრამ რუსთველზე არ ჰფიქრობდა. წინ ედვა ორი წეროლი: ერთი ჩრდილოეთიდან და მეორე აღმოსავლეთიდან გამოგზავნილი, პირველი ტკბილი იყო. აღუ-

რსიანი და იმედით გამამხნეველი, მეორე—რჩევა საყვედურებითა და მუქარით სავსე: ერთი გულში უზიცივნება, და მეორე-კი გულზე ჰკბენდა: „თეიმურაზ-ხან — სწორდა შაჰაბაზ პირველი—შევიტყვე, რომ პაპი შენის კვალს შესდგომიხარ და გადამთიელი გინდა კარზე მომაყენო საჭირ-ბოროტოთ, მაგრამ სანამ მე მოჰადგებოდენ, ხომ შენი სამეფო უნდა დაუდვა გზად და ხიდათ! და მიკვირს, რომ ჩემთან ერთად ძმასაც თან-შეზრდილს, კეკეა გონება დაგკარგვია! ჩვენი ძმური კავშირი უძველეს დროიდან დღემდე მტკიცედ შენახულა და ახლა რაღად უნდა გაწყდეს? მართალია, ჩვენი დიდი სახელი ადევს თქვენს პატარა სამეფოს, მაგრამ საქმით ხომ დამოუკიდებელი ხართ და არავინ ეხება თქვენს რჯულს, ენას, ეროვნობას, ზნე-ჩვეულებას და წეს-წყობილებას? მართალია სპარსეთის „ვალლად“ ითვლები, მაგრამ ესეც თქვენივე სასიკეთოდ: ასე რომ არ ყოფილიყო და ჩვენი დასახელებული არ ყოფილიყავით, ვინ იცის, აქამდის რამდენჯერ აგაოხრებდენ თურქები, და დღეს კი ჩვენი შიშითა და მორიდებით, ზვანთქარს თქვენი ბუზიც ვეღარ აუფრენია. ხარკს თუ იტყვი, აბა, რა სახსენებელია ხარკად სამოცი ზონა, *) ახალგაზდა ქართველი ქალი, მაშინ როდესაც სამაგიეროჲ ჩვენგან ათას თუმნობით მიგაქვს და ხალათი კიდევ ზედმეტია. თეიმურაზ-ხან, გადაიგდე გულიდან ეგ ორივესათვის მანებელი სურვილი, თვარა, თავმან

*) ზონა, ანუ სონა სპარსულად ზეენიერსა ნიშნავს და გაბაჩილიძე, ანუ. იძახუნ საქართველოდან წაყვანილ ქალებს.

ჩემმან, ველარ გადაურჩეთ ჩემ სამართლიან რისხვას
ველარც შენ და ველარც შენი სამეფო!..“

ეს წერილი რომ წაიკითხა, თეიმურაზმა თავი
ჩაღუნა და ღრმად ჩაფიქრდა. ბოლოს, თითქოს რა-
ღაცამ გამოათხიზლაო, უცბად გასწორდა, დაიყვი-
რა: არა! არა! გათავებული საქმეა... აქ ფეილამბა-
რია თავმდეები და იქ-კი ჯვარი და სახარება!.. პირ-
ველს რომ დავერწმუნო და მეორეს არ ვენდო. ეს
ხომ რჯულის გმობა იქნება?! უნდა გადაწყდეს.. რაც
ნოხდეს, მოხდეს!.. ეს პატარა კახეთიც ხომ ნაწი-
ლია იმ დიდის საქართველოსი, რომელიც წილად
ჰხვდა ღვთის-მშობელს განა დედა-ღვთისა, ხელს
აიღებს თავის საუფლისწულოზე? ცოდვაა აქ იქვიანო-
ბა! არ ეკადრება საქრისტიანოს, რომ გულ-გრი-
ლად აიტანოს მაჰმადიანების მედიდურობა: წამიერმა
ჭირმა, დროებითმა უბედურობამ, როგორ უნდა გაუ-
ტეხოს გული მორწმუნეს?! გამოცდა იგივე გამო-
ბრძემდაა; მისგან რჩეული ხალხი ღმერთმა არ ჩაჰყა-
რა ეგვიპტეს ტყვეობაში და მანვე არ დაუბრუნა
აღთქმული მხარე და დაუჯდინა სამეფო ტახტზე
ჩემი წინაპარი დავითი? დღესაც შეურყეველი იქნე-
ბოდა მათი სამეფო, თუ რომ ღმერთი, ქრისტედ
მოვლენილი, ეცნოთ ძედ ღვთისად და არ გასდგო-
ნოდენ!.. შორს... შორს ჩემგან იქვიანობავ! მრწამს
და ვადღიარებ, რომ მომავალი ქრისტიანობისაა! დღეს-
ვე შევჰყრი დარბაზს და გადავაწყვეტინებ, რომ ორი-
ვემ თავთავისი საკადრისი პასუხი მიიღოს და ღმერთო
შენით!.. სთქვა, გამოისახა პირჯვარი და შეაჩერდა
სახატეს.

ამავე დღეს დარბაზმა ხმის უმეტესობით გარდასწყვიტა. რომ გაეწყვიტა კავშირი სპარსეთთან და მიჰყვდებოდა ჩრდილოეთს...

V

პრისხანებით აღტაცებული შაჰ-აბაზი, ცეცხლითა და მახვილით შემოეჭრა კახეთს და მუსრი გაავლო: ციხე-ქალაქები დააქცია. სოფლები ააოხრა, ტაძრები დაანგრია და შებღალა. ვინც კი მთაში ვერ გაასწრო და გაუხიზნავი დარჩა—დაიღუპა. სიბრალული აღარსად იყო და მდინარეებს სისხლის ღვაროვან ეროთდა. ამ უბედურებამ ლანგ-თემურის დროებსაც კი გადააჭარბა... მძინვარე შაჰიმ, რაც გასწყვიტა—გასწყვიტა და რაც არა, ათასობით და ასიათასობით სპარსეთში გადაასახლა! ამით მოადგილედ ულუსები გადმოასახლა და გაღმა-გამოღმა ალაზნის პირები დაიჭირა. მაჰმადიანები ყოველის მხრით ულოცავდნენ გამარჯვებას ირანის ლომს, მაგრამ თვითონ ლომს კი გული უკენესოდა: „ეს გამარჯვება დამარცხებაზედაც უარესია—ამბობდა გუნებაში—აი სად ვიგრძენ ჩემი უძლურება!.. ერთზე ათი მომყავს, ათზე ასი და მინც ვერასა ვხდები!.. ჩემი მთავარი ძალონე შემოვიღიე მარტო ამ კახეთს და ეს ხომ მცირედი ნაწილია საქართველოსი?.. მაშ მთელი საქრთიანო როგორღა ჩავიგდო ხელში? არ ჩავიგდო და, მაშინ ხომ სპარსეთსაც უნდა გამოვეთხოვო?!.. ეს დასავლეთ-აღმოსავლეთის გზა და ხიდი, ეს ხმელთაშუა კარები, ეს პატარა ქვეყანა, თუ ხელში არ ჩა-
~~ვიგდო, მაშინ სპარსეთსაც უნდა გამოვეთხოვო?!.. ეს დასავლეთ-აღმოსავლეთის გზა და ხიდი, ეს ხმელთაშუა კარები, ეს პატარა ქვეყანა, თუ ხელში არ ჩა-~~

მაზარი ციხე უგალავნოდ, ადრე თუ გვიან ადვილად
ასაღები და დასანგრევია!.., არა! საქართველო ის
ნატურის თვალია, რომელიც ხელში უნდა იგდოს
სპარსეთმა!.. იგდოს?.. ჰმ!.. თქმა ადვილია!!.. რას
გააწყობ იმ ხალხთან, რომელსაც რჯული და ერო-
ვნება ერთმანეთზე გადაუბამს, შეუხორცებია და
სულის ხორცზე მადლა აყანებს?.. საარაკო ლანგ-თე-
მურმა მხოლოდ აქ იგრძნო თავისი კოჭლობა, რო-
ცა ამ პატარა „ქვეყნის ქვა კუთხედს“ წამოაჭრა
ფეხი. ვაი თუ ირანის ლომმაც აქ ამოიძღოს
კული?! ხილხი, რომელსაც სხეული გაუკაჟებია
და სული აუმალღებია — საშიშია!.. ჯერ უნდა
სხეული დაუდუნდეს, სული დაუმდაბლდეს და მერე,
მხოლოდ მერე შეიძლება მისი მოდრეკა!.. ჰო, სწო-
რედ! სწორედ!! ზოგან, სადაც ცული ვერ გამოდ-
გება, იქ პატარა ხერხს გააქვს და გამოაქვს ხოლ-
მე!.. იქ, სადაც ლომის ტოტი ველარას სთესავს,
მელას კუდმა უნდა მოიმკოსო!..“ ასე გადასწყვიტა
ძლიერმა და კიდევ შესცვალა თვისი გმირული,
პირდაპირი პოლიტიკა საქვეშქვეშო-სავერაგოზე. —
იმ დღიდან დაუტკბა მისგან აოხრებულ ქვეყანას
და რისხვა წყალობად შეუცვალა. — ერთთავად მიფე-
ნილი მზის სხივები, თვალის ჩინს ართმევენ კაცსა
და სწორმხედველობას აკარგვინებენ... ყვენის უხემა
წყალობამ დააბრმავა კახეთი. კუჭმა გულს სძლია,
სულმა ხორცს დაუთმო და ნელ-ნელა, „დღეს-ხვლი-
აობით“ ქვეყანამ შეტოპა საბრხეში. მოწინავე გუნდს
და მათ მეთაურებს ტყუილად კი არ უსვამდა თავზე
ხელს სპარსეთის ახალი პოლიტიკა!?! სასახლის კარ-

ზე უპირველესი ადგილები დაიჭირეს ქართველებმა და ადვილად გამდიდრებულები მიეცენ მკონარებას; არც ნიკი, არც ცოდნა და არც სხვა რამ კაცური ღირსება არა სჭრიდა. რომელიმე პირადობის ასამაღლებლად საკმაო იყო მხოლოდ თავდადებული ერთგულება სპარსეთისადმი და სამშობლოს ნელ-ნელ გაწირვა. — ვინც ქართველობას არ ივიწყებდა, ის იჩაგრებოდა და წინ ბიჯის წადგმას ვერ ახერხებდა, გინდ გმირთა-გმირიც ყოფილიყო!. ამას ხედავდა შაჰ-აბაზი და გულში იცინოდა. სიკვდილის შემდეგაც ანდერძად დაუგდო მემკვიდრეებს ირანის ლომაზე იგივე პოლიტიკა და მიტომატ, ერთ საუკუნე-საც არ გაველო ჯერ, რომ აღმოსავლეთი საქართველო ნახევრად გათათრდა: შემოვიდა ხალხში სპარსული ზნე, ჩვეულება, რჯული და კანონი!.. ქართველს ქართველობა აღარ ეტყობოდა!. ენა შეიბღალა, დიდ-ოჯახებში ქართულად ლაპარაკი კიდევ ერცხვინებოდათ!.. სამართალი უცხო ენაზე იყო, წირვა-ლოცვის და გალობის კილო შეიცვალა, მღვდელთ-მთავერების მოადგილედ ახუნდები გახდნენ მსაჯულ-მოძღვრებად — მოლლა-ყადები. ამან ყოველივემ, ისე გარყვნა ხალხი, რომ ქართველი ქართველებზე მეზვერეობდა და ბოლოს ისე დაუძლურდა, რომ თვით სპარსელების საზიზღარ-გასაკიცხი შეიქნა ოდესმე სახელგანთქმული ქართველობა, ასე, რომ, შაჰ-აბაზ მეორის დროს ქალაჩუნობა სრულიად საჭირო აღარ იყო და პირდაპირაც თავში დაუწყეს ცემა დაუძლურებულ ქვეყანას.

საინკითხი მიტყუებული და აღერსიზი თვალ-

ახვეული კახეთი მიხვდა, რომ უბედურებაში იყო ჩავარდნილი, მაგრამ თანვე იგრძნო თავისი უძლურებაც და გაკმიდა ხმა.— „სულ არაობას. ცალ უღელი ხარი სჯობიაო“.— სთქვა თავის სანუგეშებლად და წაუშვირა კისერი უღელს!.. ვინც ადრე ამილახვრობას, ამირეჯიბობას, ეშიკ-ალაბაშობას და ამირბარობას არად აგდებდა, დღეს იმას ჩაფრობაც კი ენატრებოდა. სიღარიბე უფრო მაღალ წოდებას დაეტყო და სიმშლით გამწარებული თავად-აზნაურობა დაბალ-წოდებას დააწვა თავზე... ერთმანეთი-აც ისე აირ-დაირიენ, რომ სისხლ-ხორცობა აღარასა ნიშნავდა და ნათესავი ნათესავს აღარ ჰზოგავდა, ოღონდ კი ჩამორჩენოდა რასმე! — თავის წმინდანები რომ აღარ აგონდებოდათ, „ყეენის თავის მზეს“ ფიცულობდნენ!.. და თუ აქა-იქ, სადმე თავად-აზნაურობაში რიგიანი ვინმე გამოერეოდა, ჯერ კიდევ გადაურჯულებელი და სამშობლოს მოჭირისუფლე, თავისიანებსავე არ მოსწონდათ და უკიჟინებდნენ.— გლეხობას კი, იმ მუშა ხალხს, რომელიც ყოველ დღე შამა-შაპების მოწამურ—სისხლს, სამშობლოს მთა-ბარზე მსხვერპლად დანთხეულს, პატიოსან შრომის ოფლს აღვრიდა, არა ჰქონდა ჯერ კიდევ საერო კავშირი გაწყვეტილი... მზად იყო, რომ კვარივით ანთებულყო და უცდიდა მხოლოდ, საიდანმე მონაკვეს ნაპერწყმებს!.. სწორედ, ამ დროს სცხოვრობდა კახეთში ახმეტის მებატონე, ბიძინა ჩოლოყაშვილი, ბუნებისაგან უნაკლულოდ შემკული რომლის გულიც ვერაფრით ვერ მოიგეს თათრებმა ვერც რისხვითა და ვერც წყალობით. კახელებს უკვირ-

დათ მისი ახირებულობა და ათვალწუნებული ჰყავდათ...

„გაგონილო“ — ამბობდნენ თავადები — ბედი კარზე მისდგომია და ეგ კი ქირვეულობს... შინ არ უშვებსო!.. ყენის თავის მზემ, ჩვენ უნდა ვიყოთ მაგის ადგილას, რომ ქვეყანა გავაკვიროთ და მტრებს თვალები დაუყენოთ“. ამისთანაები ბევრი რამ ესმოდა ბიძინას, მაგრამ ხმას არ იღებდა... მხოლოდ ნაღვლიანად აქნევდა თავს.

ერთ დღეს ბიძა მისი ჯანდიერი ესტუმრა. ეს ჯანდიერი ისეთი კაცთაგანი იყო რომელიც აქეთაც არის და იქითაც; დროს შეჰყურებს!.. ხან წაღმა ხნავს და ხან უკულმა ჰფარცხავს!.. თათრების წყალობით გადიდკაცებულს, დიდი გავლენა ჰქონდა კახეთზე... თითქმის, პირველი ვეზირი იყო მთავარმართებლის!.. მის უკითხავად ფეიქარ-ხანი წყალსაც არ დააქცევდა და ახლაც თურშე იმას გამოეგზავნა მოციქულად ჩოლოყაშვილთან. სადილზე ნელ-ნელა სიტყვა შეაპარა მასპინძელს და გამოიწვია სალაპარაკოდ: „ჩემო დის-წულო — უთხრა სხვათა შორის — მე მხოლოდ შენი ახირებულობა მაკვირვებს!.. ღვთის მოცემული ყოველიფერი ბევრი გაქვს... ჰკუთარ გაკლია და გონება! ბედიც გწყალობს. მაგრამ შენ კი შენი თავის მტერი ხარ!.. მითქვამს და კიდევ გეტყვი, რომ იქ, სასახლის კარზე ბედნიერება მოგელის და შენ კი აქ მოგიკეტია ნაცარ-ქექიასავეთ!.. რას ჩააკვდი ამ ახმეტას? სად გაგექცევა, შენი არ არის? კაცობა ის არის, რომ შორიდან მოიხვეჭო...

საყვარელია, ღაღიანობა ბიძა-ჩემო!.. მე აქაც

კმაყოფილი ვარ!.. ცოტა წმინდა მირჩენია ბევრ უწმინდურს!..

— უწმინდურს?!.. როგორ თუ უწმინდურს?!... მაშ ჩვენ სულ გასვრილები ვყოფილვართ, სასახლის კარზე ვინცა ვართ?

— მე მხოლოდ ჩემ თავზე მოგახსენებ.

— შემცდარი ხარ!.. შეხედე სხვებს, როგორ ხმარობენ დროს და რა რიგათა სცხოვრობენ!.. ღმერთმა ნუ მოგვიშალოს ყვენის თავის მზე!.. დღეს, მისის წყალობით, ავად, თუ კარგად, ქვეყანა პურსა სჭამს.

— ჰმ!.. შინ ლუკმას გვაცლიან პირიდან და ჯარედან კი ნასუფრალს გვიყრიან ძაღლებსავეით.

— რომ ვგეც აღარ გვქონდეს, ხომ სიმშლით ანოვწყდებით?..

— უწმინდურ სიცოცხლეს მე წმინდა — სიკვდილი მირჩენია და სანამ მოჰყვდებოდე, მანამდე მაინც კიდევ ვეცდები, რომ ჩემი ლუკმა როგორმე დავიპრუნო.

— გვიანდა არის, ჩემო დის-წულო!.. ძალა აღმართს ხნავსო, არ გაგიგონია? ეგრე აღარ ჰფიქრობს ქვეყანა და შენ ერთი, მარტო რას გააწყობ? ნათქვამია: „ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო“.

— გაზაფხულს ვერც ერთი მოიყვანს და ვერც ათასი! მეგრამ თვითონ გაზაფხული-კი ერთსაც მოიყვანს და ათასსაც, ეგებ ჩვენი გაზაფხულიც მოდიოდეს!.. დღეს მე ვარ ერთი, ხვალ ათი იქნება და ხიჯ ათასი!

— კეთილი მაგრამ ხშირად ადრე მოფრენილ მერცხალს სუსხი სცემს და სიცივე ჰკლავს.

— მესმის, ბიძა-ჩემო, მაგრამ მაინც მე ჩემდა თავად გაზაფხულის მახარობლობის დროს სიკვდილი მირჩენია, ზამთრის წინასწარმეტყველობაში მედიდურად სიცოცხლეს!.. ვიცი!.. განა არ ვიცი, რომ დიდ-კაცობა ტკბილია?.. სად თეირანი და სად ახმეტა?! იქ ყოველიფერ თვალს იტაცებს, გრძნობა-გონებას ჰხიბლავს და კუჭს ატკბობს... მაგრამ კი დეც მაგისი მეშინია!.. არ მინდა, რომ ის გადამივარდეს გულიდან, რაც უნდა სიკვდილამდე მახსოვდეს და ვეტრფოდე.

აქ, ამ პატარა ახმეტაში, ყოველიფერი მალამოდ ეცხება ჩემს გრძნობა-გონებას: მიწა, წყალი, მთა, კლდე, ტყე და ველი, ყველა ერთად ნათესავურის კავშირით გადამბოლავს ჩემთან!.. ვგრძნობ რაღაც ერთ სისხლ-ხორცობას მათთან! ვგრძნობ და კირს ადვილად ვიტან!.. ამის სამაგიეროს რას მომცემს უცხოეთი?.. რად მინდა შენი გარეგანი, თვალსატყუარი დიდ-კაცობა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება ღესულს აჩიავებს?! ტკბილია თქვენი შარბათები, მაგრამ ვერ გავსცვლი იმ ჩემ ღვინოზე, რომელიც ჩემი მამა-პაპის სისხლით არის წითლად შეფერილი!.. გემრიელია თქვენი მურასა ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის პური მირჩენია, ის პური, რომელშიაც ჩვენი ძველების ნაწილები ურევია... დიახ, ნაწილები!.. ჩვენი საყანებო მათის ძვლებითა და ხორცით არიან დაპოხიერებული!! მართალი არის ჩვენი გლეხ-კაცობა, როდეს

საც ღვინის დაღვევის დროს პირჯვარს იწერს და პურის გატეხის წინედ, ჯერ პურს ემთხვევა!.. ის წმიდა-წმიდათა, ზიარებაა ჩვენთვის... და ჩემს სამშობლოს რომ გავშორდე, სადღა მივიღო?! არა, ზიარებო, არა!.. ისინი ჩვენთვის უცხო არიან და ჩვენც იმათთვის!.. რაც ბუნებასა და საუკუნოებს არ შეუხორცებია, მისი შეწყუბო ტყუილია!.. არა გამოვარა!.. ან განშორება და ან სიკვდილი!.. ორში ერთი აუცილებელია!!.

ეს რომ სთქვა, წამოვარდა ზეზე, გავარდა აივანზე და დაიწყო გიჟივით სიარული... ჯანდიერმა გადააქნია თავი, „ვაი-მე, ჩემო ღის-წულო, რა კაცი იღუპებო?!“ სთქვა მწუხარებით, გამოვიდა კარში, შეჯდა ცხენზე და გაუდგა გზას.

დიდ-ხანს იბორგა გაბოროტებულმა ბიძინამ და რომ დაიღალა, ღღე-და-ღამის გაყრის დროს, ჩამოჯდა ტახტზე და გადახედა ალაზნის პირებს. ბნელი თან-და-თან იჭერდა არე-მარეს... თვალი სინათლესა ჰკარგავდა, მაგრამ სამაგიეროდ ყური ძალას იჩენდა... ალაზნის შხუილი, ნიავისაგან მოტანილი, თითქმის შესჩივის და შეხვნეშის მის გარეშემოს!.. ცაზე ვარსკვლავები აკიაფდნენ!.. მთვარე ჯერ კიდევ ისევ მთას ეფარა... მაგრამ ცოტაოდნად-კი შემოსცინა ცის კიდე. ეტყობოდა, რომ შორს აღარც ის იყო... აქვე ახლოს გაისმა შოლტის ტაკუნნი და ზედ „ოროველას“ ღიღინი მოჰყვა. „მადლობა ღმერთს! რომ კიდევ ერთი მშობლიური ხმა მესმის! — სთქვა ამოოხვრით ბიძინამ — ღიღი ხანია, რაც ახალმა ცხოვრებამ გადაუხიკა კახელის გულის ფიცარზედ ღღიმდე

ღრმად დაბეჭდილი მისი ისტორიული ნაგრძნობი და ნაფიქრები!.. ქართულ ტკბილ-დიდის, ვაჟკაცურ შეხმატბილებასა და სასოების მომგვრელ გალობას ბოლო მოუღო თათრულმა შექაქანებამ!.. ტკბილი ჩანგური და სალამური ზურნა-ჭიანურმა ჩაჰყლაპა!.. მხოლოდ ეს ორი სავალალო ხმა „ოროველა“ და „მუმლი მუხასა“, კიდევ შერჩენია მუშა ხალხს... და პაღლობა ღმერთს, სანამ ესენიც არ მივიწყებულან, ჯერ კიდევ იმედია — წაილაპარაკა ბიძინამ. ამ დროს თავი ამოჰყო გადაღმიდან მთვარემ... ნელ-ნელა გადმოეშვა მთის წვეროზე. სამკურნალოდ მიჰფინ-მოჰფინა სხივები ცა-და-ქვეყანას. გამზალვიდა სიბნელეში სულ-განაბული არე-მარე, დაჰქროლა ნიაშმა, აბიბინდა მდგლო, აშრილდენ ფოთლები, შეირხენ ბუჩქები და ერთ-ხმად შეუქიკიკეს ბულბულეზმაც!.. ბნელით გამოსულმა ქვეყანამ სული მოიბრუნა და დანალელიანებულ ბიძინასაც გული დაუტკბა. — გზაზე გამოჩნდა ურემი... ნელ-ნელა მოდენიდა მეხრე კამეჩებს და „ლილინს“ სათვალავს უხშირებდა: „ნუ ეძაღები წყალ-დიდსა, უნდა ეძებდე ფონებსო!.. ხერხი სჯობია ღონესა. თუ კაცი მოიგონებსო!..“ შემოს-ქახა მაღალის ხმით და თან „ხიოც“ მიაყლოა შოლტის გატლაშუნებით. — ბიძინა შეჰკრთა, უცბად წაჰოღვა ზეზე და ზეცას დაუწყო ყურება... დიდხანს ხმას არ იღებდა. ბოლოს — თითქო გამოერკვა — წაილაპარაკა: ეს რა გავიგონე?! — მიწამ შემომტყოცნა, თუ ცამ ჩამოგერა ეს საგულისხმო სიტყვები „ხერხი სჯობია ღონესო?!“ საიდანაც უნდა იყოს, სლონ იროია... უგანდებოდ (აქ) და მიწაც, ორივე

მუნჯია!! ჩემი დიდი ხნის გრძნობა გონების ჭიდი-
ლი ამ ორმა სიტყვამ უნდა გადასწყვიტოს?.. დი-
ახ! დიახ!! „ხერხი სჯობია ღონესაო!“ ხერხი! ხერ-
ხი!! მაგრამ ხერხი საჭვეყნო და არა საპირადო!..
ციურნო მნათნო! თქვენ იყავით მოწამე ჩემი გან-
ზრახვის და თავმდებე ჩემის მოქმედების!..—თქვენ
კიდევ ჩასული არ იქნებით, რომ მე მორჩილებით
მივმართავ ალი-ყული-ხანს.

VI

ჩოლოყაშვილმა კარგი ფეხი ვერ მიუტანა სპა-
რსელებს: გადავიდა თუ არა მათკენ, მაშინვე გაჩნ-
დნენ კახეთში სხვა-და-სხვა გუნდები გავარდნილთა,
და მოსვენებას აღარ აძლევდნენ თათრებს. სადაც-კი
შეიგულებდნენ და მოასწრებდნენ, სულ მუსრს ადენ-
დნენ, და ისე შეაშინეს, რომ არა თუ სოფლებში
ველარ დაფარფაშობდნენ ადრინდელად, ციხე დარ-
ბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ; და თუ არ სიბ-
რთხილით, გალავანის გარედაც ველარ ჰბედავდნენ
ფეხის გადადმას. შესანიშნავი უფრო ის იყო, რომ
მარტო თათრებს-კი არა, ქართველებს უფრო სდევ-
ნიდნენ, როგორც-კი შეატყობდნენ რომ თათრების
მომხრე და იმათი ერთგულები არიანო. ბევრი გამო-
ჩენილი და თათრის სამსახურში დაწინაურებული
გამოათხოვეს წუთი-სოფელს; რამდენიმე თავად აზნა-
ურობის ოჯახი აიკლეს; საბუეში ერთი მღვდელი
შეიპყრეს, და როგორც ქვეყნის ორგულს, თვალეხი
დასთხარეს,—ახლა მაინც ჩაიხედე გონებაში და შეი-
ნანეო, ჯანდიერს სახლ-ცარი გედუწეის ამბობდნენ,

რომ ჩოლოყაშვილსაც რამდენჯერმე დაესხნენ თავზე, მაგრამ კაც-მრავალმა ოჯახმა, როგორც იქნა, მოიგერაო. იმათი წინააღმდეგობა და მოპირდაპირობა მით უფრო საძნელო შეიქნა, რომ არავინ იცოდა, ვინ იყვნენ, სად იყვნენ და საიდან როგორ მოდიოდნენ. ჩავარდა მთავრობა საგონებელში: „ადგილის კურდღელს ადგილისავე მწევარი თუ დაიჭერსო, თვარა უცხო ვერას გახდებოდა“. — ჰფიქრობდა ფეიქარ-ხანი და კახელებსაც ეხვეწებოდა, რომ გამოდგომოდნენ იმ უკუღმართებს და მით ერთგულება გაეწიათ ყვენისათვის. გუნებაში, ეგების, ბევრს უნდოდა, მაგრამ ცხადად-კი მათი დევნა შიშით ვერავინ გაბედა და ჩოლოყაშვილს მიანდო მთავრობამ, რომელსაც, როგორც თვითონ ამტკიცებდა, „ცდა არ დაუკლია, მაგრამ მაინც ვერა გააწყობ-რა!“. გუნდები უფრო და უფრო გამრავლდნენ და გავარდნილები გათამამდნენ. გასჭირდა საქმე ~~ფეიქარ-ხანმა აღარ იცოდა,~~ რა უნდა ექნა, და უნდა ეცნობებოდა ყვენისათვის, რომ ერთ დღეს არ გამოცხადებოდა სვიმონ მაყაშვილი და არ შეჰპირებოდა. „მე დავამშვიდებ ქვეყანასო!..“ ეს მაყაშვილი, როგორც გაიძვერა და გაუტანელი კაცი, ყველას სძულობდა. თეირანში იყო გამოზდილი ყმაწვილობიდანვე და ერთ დროს დიდი ადგილიც ეკირა სასახლის კარზე, მაგრამ ცოტა რამეზე გადაუბრუნდა ფეხი და შერისხული გამოისტუმრეს თავის ქვეყნისაკენ და მას შემდეგ უმნიშვნელოდ დაეხეტებოდა აქეთ იქით დიდ-კაცობისა და მტარვალობის ნაჩვენებ მოსვენება აღარა ჰქონდა და საღამოებზე ჰფიქრობდა თუ როგორ დაეიბრუნო

ძველი დრო და დიდებაო. თარეშობის დროს ხელი მოემართა მის მოუსვენარ სურვილს და ხელმოკრედ გამოიყვანა სარბიელზე: მთავრობამ მეთვალყურედ დანიშნა. დიდების მაძიებელი და უფლება-შეუსაზღვრელი მოხელეც მაშინვე შეუდგა საქმეს შეატყობინებდნენ თუ არა მისი ხელ-ქვეითები, რომ ამა და ამ სოფელში თავზე დასხმიან ვისმე და ან ტყუილა, გზად გაუვლიათ სადმე გავარდნილებსო, მაშინვე აიკლებდა იმ სოფელს და ააოხრებდა გაუკითხავად „ბატონო ჩვენ რას გვერჩით? ძალაც თქვენ ხელშია და სამართალიცაო: ვინმე მოთარეშეთაგანმა ჩვენ სოფელში რომ გაიაროს, ჩვენ რა ვიცით და რა ჩვენი გადასახადიაო?“ — ევედრებოდნენ სოფლელები, მაგრამ — სადღა იყო გაკითხვა? მით უფრო, რომ მთავრობა უწონებდა მკაცრობას და აგულიანებდა მტარვალს. ამ გვარმა მეცადინეობამ უნაყოფოდ არ ჩაიარა!.. მართალია, მოთარეშეები, არა თუ არ გაუწყვეტია, თვალითაც არ უნახავს არავინ მათგანი მთავრობას, მაგრამ რამდენიმე თვის განმავლობაში მართლა შესწყდა თარეშობა და გავარდნილების აღარა ისმოდა-რა. ეს სამსახური იმდენად მოუწონეს და დაუფასეს მაყაშვილს, რომ ყეენმა გული მოიპოვნა და პირველი ხალათი უბოძა.

ყეენის ტახტზე აბრძანების დღეობას იხდიდნენ, აღვანის მინდორი მოჭედილი იყო ხალხით. ერთი მხარე ზამბის კარავებით იყო მოფენილი. ოქროს კარავში კახეთის მმართველი ალი-ყული-ხანი იჯდა და გარს დიდებულები ჰყავდა შემოხვეული. მზე დიდი ხნის ამოსული არ იყო, ასე, ორსამ ჭობის

ტარზე თუ იქნებოდა აღმოსავლეთით წინ წამოწე-
ული, რომ მოსაკრავებმა ქაბული დაუკრეს. ხან-
გამოვიდა ამალით და მიმართა საქიდაოს; ხალხმა
დაიგრილა და ყოველის მხრით მოატყდა და შემო-
ერთყა ირგვლივ წრეს. იმ დროს კიდაობა დიდათ
მიღებული იყო, როგორც თათრებში, ისე ქართვე-
ლებშიაც. ფეიქარ-ხანი მოყვარული იყო ფალავნო-
ბის და ხშირად ესწრებოდა ხოლმე კიდაობაზე, გან-
თქმული ფალავანები ერთმანეთს არა ჰზოგავდენ
გვარ-ტომობის გაურჩევლად, მაგრამ უფრო ხშირად
კი თათრები და ქართველები ეკიდებოდნენ ერთ-
მანეთს. თუმცა თათრები ჩვეულებისამებრ ტიტულე-
ბი გამოდიოდნენ საქიდაოდ, ტანზე ქონ-წასმულე-
ბი, ასე რომ ხელი აღარსად ეკიდებოდათ და ქარ-
თველები კი საქიდაო ჩოხით გადიოდნენ, მაგრამ
მაინც ხშირად გამარჯვება ამ უკანასკნელებს რჩებო-
დათ. წინა დღეს კოზმანიშვილმა გალაზა თათრების
განთქმული მოკიდავე, ბეჭი ამოუგდო და ამან ისე
შეაწუხა თათრები და თვით ფეიქარ-ხანსაც ისე და-
სწყვიტა გული, რომ აბდულშაჰილს უბრძანა, გინდა
თუ არა, დაეკიდევ, ეს აბდულშაჰილი ერთი უთვი-
სტომო ვინმე იყო, მაგრამ თავის ვაშკაცობი-
პირველობა დაერჩინა არდალანში და ფეიქარ-ხანის
ცხენოსან ჯარის შეუფროსობა ემოვნა. კიდაობა
თუმცა აღარ ეკადრებოდა, როგორც დიდ-კაცს, მაგ-
რამ ხანს ხათრი ველარ გაუტეხა და შევიდა წრეში
წელ-ზევით ტიტველი. ერთი შეხედვით, ჩასხმული,
უზარ-მაზარი, შავი მარმარილოს ქანდაკი ეგონებო-
და კაცს. შავი წვერები ტევრად ეყრებოდა გულ-

მკერდზე, დიდი უღვაშები აქეთ-იქით ტოტებად სცემდნენ სიგძისად; დიდროვანი შავი თვალები, სქელი წარბებით გადმოხურულ-დაჩრდილულები საოცრად ბრიალებდნენ. დაუკრეს საჭიდაო, ატორტმანდა ფალავანი; ჯერ მალლა აღაპყრა ხელები, ზეკას შეხედა თითქო გამარჯვება გამოსთხოვო, მერე დაემხო დაბლა და მიწას სამჯერ აკოცა; წამოდგა ზეზე და კალოს შემოუარა; ცერებზედ დგებოდა ყოველ პიჯის გადადგმაზე და ძალზე ჰაერს ისუნთქავდა, თითქოს ცდილობდა, რომ გულ-ბოყვი გაედიდებია, გაეებრა. ერთხელ რომ შემოუარა წრეს ისევ თავის პირველ ადგილზე გაჩერდა, დაიჩოქა ცალ მუხლზე და იქითკენ დაიწყო ყურება, საიდანაც მოპირდაპირე უნდა შემოსულიყო. უკივლეს მსურველებს, მაგრამ არავინ გამოჩნდა. მეორედ დაუარა კალოს, კიდევ არავინ სჩანდა.

— სად არის გუშინდელი თქვენი გამარჯვებული კოზმანიშვილი? — იკითხა ხანმა.

— უარზე სდგას, ასე ამბობს, მე ფალავანებს ვეჭიდავები და არა გოლიათებსო. — მოახსენეს ქართველებმა.

— მაშ კარგი, სირცხვილი თქვენიო! ღიმილით სთქვა ხანმა და უბძანა მოჭიდავეს მესამედ კიდევ წრეში შენავარდება და ისე გასვლა წრიდან.

მოჭიდავემ აასრულა ხანის ბძანება და მედილურად დააპირა წრიდან გასვლა. თათრებმა კმაცოფილების ნიშნად წვერებზედ მოისხეს ხელი. უღვაშებში ჩაიცივნეს

ამ დროს ხალხში რაღაც ჩოჩქოლი ატყდა და მოისმა კიენი: დაუკარით, დაუკარიტო! უცბად შეჩერდა აბდუშაჰილი და აქეთ-იქით დაიწყო ყურება. წრეში ვეფხივით შემოვარდა ერთი ვიღაც ტან-წვრილი, მაღალი, მხარ-პეკიანი და თმა-გაჩეჩილი ახალგაზდა; შეხედა მოპირდაპირეს და შეჩერდა. თათარმა ტორტმანი დაიწყო და ხელების შლა; უცებ გაქეპნა შურდულივით ახალ-გაზდა, შეუვარდა ფეხებში, გამოჰკრა ორივე ხელი, ჯირკვით გადააგორა ფალავანი და გამოიჭრა წრიდან.

— არა, არა. ჯერო არ არის! მაგრე არ იქნება! — ჰყვიროდენ თათრის მომხრეები. გაბრუებული აბღუშაჰილი წამოდგა ზეზე და სთქვა: — მე ჯერ სალაში არ გამეთავებინა და ის ლალატი მომეარდაო.

ძალათი გამოათრიეს მეორედ ახალგაზდა; ის გაჩერდა ერთ ადგილას და აღარ იძროდა.

— თათარო, სალამი რომ გაათავო; დამიძახე და მოვალო!— მიაცვირა ფალანსი. იმანაც, ბრახ-მოსულმა, კამეჩივით მიაშურა ახალგაზდას, მაგრამ ის განზე გაუხტა და თათარმა ხელები ჰაერს მოუპოტინა, რამდენჯერმე ჩაუქროლ-ჩამოუქროლა ახალგაზდამ გოლიათს, მაგრამ ატყუებდა, ხან აქეთ და ხან იქით განზე უხტებოდა, რომ ხელში არ ჩავარდნოდა. მოთბინებიდან გამოსული თათარი წყევლა-კრულივით დასდევდა მოპირდაპირეს; შეურჩია დრო, როგორც იქნა, ახალგაზდამ, მოავლო ხელი კლავში, წამოიკიდა ზურგზე, გადიღო კისრულით და დაუშვა: აბდუშაჰილი სიგრძისად გაიღლაშა ~~რამდენიმე დღეა მიწაზე~~ გამარჯვებულმა ცალი

ფეხი დაჰკრა ფაშეზე, გადაახტა და გავარდა წრიდან ხალხმა კიჲინა დასცა.

— შაითან, შაითან! — დაიძახეს აქეთ-იქით თა რებმა.

— ახლა გინდა შეიტანე და გინდა გამოიტანე ეგ თქვენი რუმბივით გაგორებული ფალავანი, სულ ერთიაო. — უპასუხებდნენ მხიარულად ქართველები.

დაცემული წამოაყენეს და წაიყვანეს გაბრუებული უფრო სირცხვილით, ვიდრე ვალახულობით. მოიკითხეს გამარჯვებული, მაგრამ ველარსად ნახეს მიიძალა ხალხში. ველარ გაიგეს, ვინ იყო. ფეიქარ ხანმა წარბები შეიკუმუნა და ზეზე წამოდგა, გაბრუნდა ისევ თავის კარვისაკენ. ხალხიც დაიშალა, წავიღწამოვიდა აქეთ-იქითკენ. იმ დღეს, მართალია, ხანი გუნებაზე ვერ იყო, მაგრამ მაინც მხიარულად ჩაიარა საერო ღვინვა და შექცევამ. ნასადილეც, ჩვეულებისამებრ, ცოტა წაიძინა დიდკაცობამ და მერე კი, რომ აგრილდა, გამართეს ჯიროფი.

ცხენოსნები გაიყვნენ ორად და დადგენ გაღმა-გამოღმა მოედნის პირად. ცხენებმა იგრძნეს, კუდე-ბი აწიეს, თავი მოიქანჩეს, ცმუტავდნენ ერთსა და იმავე ადგილას მარჯვნივ და მარცხნივ ტრიალით. ზურნის ხმა რომ გაისმა, მაშინ კი შეკუნტრუშდნენ და თუ მხედრებს თავი არ მოექანჩათ მათთვის, გამოიჭრებოდნენ შუა მოედანზე; ახლა-კი, თავ შეკავებულიები, ბერავდნენ ცხვირის ნეშტოებს, ფრთქვინავდნენ, კბილებს უჭერდნენ ლაგამს. ყურებს აცქვეტდნენ და თვალებს აბრიალებდნენ. გამოახტუნა ერთმა მხედარ-თავანმა თავის ყარაბაღულა და მოხდენით მიავლო

მოპირდაპირე გუნდზე, გამოიწვია მოწინააღმდეგე და საოცარი სისწრაფით გამოატრიალა ცხენი. უკანაპირითი შესტყორცა, მაგრამ წინამ ჯირითს ჯირითი აუკრა და გადაივლო თავზე. ახლა სხვები გამოვიდნენ, ახლა კიდევ სხვები რიგ-რიგით, ასე რომ წესა არავის დაურღვევია შვენიერი სანახავი იყვენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორც ჯირითის ასაკილებლად ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ მანდიკურად გადაეკიდებოდნენ ცხენს და ზოგჯერ მუცელქვეშაც ამოეცლებოდნენ ხოლმე; ბედაურებისათვის საჭირო აღარ იყო არც დეზი და არც მათრახი: იმათ თვითონ იცოდნენ, რა დროს რა გვარი მიხვრამოხვრა იყო საჭირო; გამეტებით ჯირითის გაგდება დაშლალი იყო.

ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ ჰქონდათ, მარჯვენა ხელში აეღოთ და მარცხენათი ათამაშებდნენ, აბდღ-შაჰილს სულ არ მიუღია იმ ჯირითში მონაწილეობა. გათავდა ჯირითიც, შეერთდა ორივე მხარე, მწყრივად დააყენეს ცხენები ყველამ ერთად, ცოტა შეასვენეს და, დაუკრეს თუ არა ზურნა, მიანებეს თავი ცხენებს და ისინიც კიხვინ-ხიხვინით გაეპარდნენ ჯეირანივით. ცხენოსნებს უნდა ის მინდორი სიგრძისად გადაეჭრათ, მისულიყვენ კიდემდე და მერე იქიდან სათითაოდ გამოეჰყენებიათ ცხენი, რომ ყაბახი ჩამოეგდოთ. იმ დღეს ყაბახად ოქროსთასი იყო დასმული თვალ-აუწოდმელ ჰადრის წვერზე; თითო ჯირითი ყველამ შესტყორცა, ზოგმა ახლოს მიიყვანა, ზოგმა ხეს გადაავლო თავზე, მაგრამ იმ დღეს არც ერთმა იმ დღეს შეაძრია ნიშანი. ბოლოს

წამოვიდა ვილაც შავ-ცხენოსანი ისეთი სისწრაფით, რომ თითქმის აღარ სჩანდა ცხენზე, შორიდანვე წესტუორცა ჯირითი, ჰკრა შუაგულში და მაღლა შეაგდო, თასი ბზილ-ბზილით წამოვიდა; მხედარმა წიაგდო ცხენი ხის ძირში, შეაყენა უკან ფეხებზე და ჰაერშივე მოაველო ხელი თასს, დაბლა აღარ დაუშვა; ჰკრა ქუსლი ცხენს და მიაჭენა იქ, სადაც ქართველი დიდებულები იდგენ; ვითომ ზდილობისამებრ დააპირა გადმოხტომა, მაგრამ გაგიჟებული ცხენი ხელს უშლიდა. მაშინ ცხენ-და-ცხენ გაუშვირა თასი ერთ დიდებულთაგანს და დაიყვირა: „ღმერთმა ნუ მოუშალოს გამარჯვება ბატონ მაყაშვილსო!“ სვიმონ მაყაშვილმა წინ რამდენიმე ბიჯი წამოდგა და ჩამოართვა თასი. ამ დროს უცბად ჰაერში რალა ცაში გაიელვა და მაყაშვილი ჯერ ისევ ფეხზე იდგა, რომ თავი მიწაზე კოტრილობდა. მხედარმა გამოატრიალა ცხენი და უკანვე გაჰქუსლა. შეკრთა დიდი და პატარა! ბოლოს დაიძახეს აქა-იქ: „ჰეი, ბაში-აჩუკია, ბაში-აჩუკიაო!“ გამოუყენეს მღევრები, გვიან-ლა იყო. გარისხდა ფეიქარ-ხანი, გაწყრა მეთვალყურეებზე და ბაში-აჩუკის თავიც ათას ოქროდ და-აუასა.

VII

ამ ხანებში არეულობა მოხდა იმერეთში და ქართლის მეფე ვახტანგი, შახ-ნაფაზად წოდებული, გადაიწვიეს, რომ მისი შვილი არჩილ, იმერეთის მეფედ დაესვათ. იმერეთის დიდკაცობა დიდი პატივისცემით და ძღვნით დაუხვდა დიდებულ სტუმარს. სიოხიოდ

ყველას წერეთელმა გადააქარბა, თუმცა მეფის გული
კი აბაშიძემ უფრო მოიგო და ბევრიც არა დახარ-
ჯვია რა; მხოლოდ ათი ახალგაზდა ქალიშვილი,
ერთი მეორეზე უშვენიერესი. მიაართვა: ყველისათვის
საჩუქრად დაგჭირდებო. ამჟამად ძღვნით ისე
კმაყოფილი დარჩა მეფე, რომ სხვების განძი ჩაღა-
დაც აღარ ჩაუგდია. წერეთელი, როგორც მეტო-
ქე და მოქიშპე აბაშიძისა, ყველაზე უფრო გულ-
ნატყენი დარჩა და დაღონდა. ~~კიკო~~ ბაქრაძემ შეურ-
ჩია ღრო ბატონს და მოახსენა:

— თქვენი ქება-დიდება თქვენი ყმების ქება-
დიდებაა, თქვენი ძლიერმოსილობაა— ჩვენი გამარ-
ჯვებაა, და ნუ გვიხამ მისთანა საქმეს, რომ აბაში-
ძის საყმოს სასაცილო გაეზდეთ! მეფე რომ ქართლში
გადაბმანდეს და წერეთელზე აბაშიძე უფრო პატი-
ვით მოიხსენიოს, ეს ჩვენი სიკვდილი იქნება!

— მეც მაგას ვწუხვარ, ჩემო კიკო, მაგრამ
რა ექნათ?—მიუგო ბატონმა დაღონებით. ხარჯი
არ დამიკლია, თავი არ დამიზოგავს, საღარო თით-
ქმის დავაცალიერე და მეტი რაღა მექნა?

— ჩემო ხელმწიფე, თუ არ გამიწყრებით, ჩემი
უგუნური კუთით ისეთ რამეს გირჩევთ, რომ მეფის
გულიც თქვენ დაირჩინოთ და აბაშიძის ძღვენიც
დაავიწყოთ; ისეთი რამე მიუძღვენით, რომ მართლა
გასაკვირველი და საარაკოც იყოს!

— თქმა ადვილია, მაგრამ რა გამოვძებნოთ მა-
გისთანა?

— ღმერთი მოწყალეა! რახან ლამაზ ქალებზე
~~მიმართა საქმი არა გიძირს რა, ბედი ჩვენსკენ არის!~~

ლეიმის მონასტერში ორნი დანი იზდებიან, ტყუპის ცალები, ერთი მეორესაგან არ გაირჩევა და არც მათი მზგავსი რამ ნახულა ჯერ ჩვენში.

— მერე და უპატრონო ობლები არიან?

— თითქმის, ჩემო ხელმწიფევ! ჩემს მეტი ალა-რავენა ჰყავსთ და მე ან ჩემი თავი რად მინდა და ან ისინი, თუ არა თქვენი ჭირის სანაცვალოდ? დედა იმათ არა ჰყავთ და მამა, ერთი ძმა ჰყავდათ და ისიც დაიკარგა, ამდენი ხანია მისი ასეველ დასავალი აღარ ვიცი; მეც ხომ უკოლშვილოდ გადავდივარ ეს არის და თქვენს გარდა პატრონი და ჭირის-უფალი ვინლა ეყოლებათ? გამოიყვანეთ ორივე და მიუძღვენით მეფეს. ისინი სადაც უნდა იყვნენ, სასახლის კარზე, საქრისტიანოში თუ საჯრჯულოოში, მაინც არა უშავთ რა; მათი სილამაზე და მზეთუნახაობა არც ერთს გზას არ დააკარგვინებს.

დიდხანს ყოყმანობდა წერეთელი; მისი ნაერთ-გულარი ბაქარას შვილები ღვსაკარგავად არ ემეტებოდა, მაგრამ აბაშიძის მეშურნეობამ დარია ხელი; გამოიყვანა ორივე დები და წასვლის დროს მიუძღვნა ვახტანგს. როგორც მეფე, ისე მთელი მისი ამაღა გაოცებული იყვნენ ბაქარაძის ქალების სილამაზით, მით უფრო რომ ერთს მეორესაგან ვერ არჩევდნენ. მეფემ აღარ იცოდა, როგორი მადლი გადაეხადა წერეთელისათვის და დიდძალი ყმა და მამული უბოძა ზემო-ქართლში. თვითონ კმაყოფილი დაბრუნდა ქართლისკენ და დაიბარა, რომ როგორც ეს ორი მზეთუნახავი, ისე დანარჩენი ათი ქალიშვილიც, თორმეტივე ერთად გაემგზავრებიან.

მისი ნება ასრულდა, მაგრამ შიგ შუაგულ ქართ-
ლში ერთი უცნაური და უჩვეულო რამ მოხდა;
მეფის ბარგს დაესხნენ თავზე ავაზაკები მოულოდნე-
ლად და თორმეტზე ქალი წოიტაცეს; ნივთეულო-
ბისათვის-კი ხელი არ უხლიათ.

შეფე ვახტანგს რომ მოხსენდა ეს თავხედობა
გარისხდა, ბძანა გზების გაკვრა, მთელი სამეფო
შესძრა, იმერეთშიაც ბევრი ეძებეს, მაგრამ ცამ ჩა-
ყლაპა. თუ მიწამ, ვერა გაიგეს რა. ხალხში კი ჩუ
მად ლაპარაკობდნენ აქა-იქ; „ეს ბიჭობა, კახეთში
რომ გამოჩენილი ბაში აჩუკია. მისი საქმე უნდა
იყოსო“. დიდმა ხანმა გაიარა ამის, შემდეგ.

ქუდაობის შემდეგ აბდუშაჰილ თავის ქერქში
აღარ იყო; გულში ჩაიდვა ბაში-აჩუკის ჯავრი და
სულ მარტოდ-მარტო აქეთ იქით დაეხეტებოდა მთე-
ლი დღე; უდაბურ ტყეებშიაც-კი დადიოდა, რომ
ეგებ სადმე წავატყდე ჩემს მძლეველს, სამაგიერო
გადაუხადო და სირცხვილიდან უამოვიდყო.

მარტო აბდუშაჰილი არა ფიქრობდა ბაში-აჩუკ-
ზე, სხვებსაც ბევრს ჰქონდა გატეხილი ძილი, მაგ-
რამ მიზეზი-კი სხვა-და-სხვა იყო; პირველს ვაშაკუ-
რი ჟინი აშფოთებდა და სხვებს-კი ათასი ოქრო არ
ასვენებდა, ამ უკანასკნელებში ყველაზე უფრო მე-
ტად ჰქონდა საღერღელი აშლილი თიმ-სალმაცოს.
ეს იყო თელავში მცხოვრები, ტერტერას ქვრივი,
კუუითა და მოხერხებით განთქმული; უამისოდ არც
ჭირი და არც ლხინი არ იქნებოდა, ავშიაც გამო-
სადეგი იყო და კარგშიაც, და მასთანაც განთქმული
მაქანკალი, ატყდებოდა თუ არა სადმე ახალგაზდებ-

ში ტრფობის ცეცხლი, ეს მაშინვე, თითქოს ტრფის სუნი ეცაო, იქ გაჩნდებოდა და დაატრიალებდა ჯარას; დიდსა და პატარას. ყველას იცნობდა, ყოველ ოჯახში შინაური იყო. ყველასათვის საჭირო და გამოსადეგი, მაგრამ არავის არ უყვარდა. გაიგო თუ არა, ბაში-აჩუკის თავი ათას ოქროდ დააფასესო, ანგარებამ აიტანა და ამბობდა გუნებაში: ხუმრობა არ არის ამდენი ფულიო? ჩემი ხერხი და ეს, ერთად ქვეყანას უნდა წაღმა დაატრიალებენ და უნდა უკუღმავო. ბაში-აჩუკი როგორმე მე უნდა ჩავიგდო ხელშიო, როგორ შეიძლება, რომ მისი ბინა და ვინაობა ხალხში არავინ იცოდესო. მარტო ის ხომ არ არის გავარდნილი, მასთან ერთად, ვინ იცის, რამდენი ახალგაზდებიაო! როგორ დავიჯერო, რომ ცრთ მათგანს მაინც ვინმე სოფილელებთან დამოკიდებულება არა ჰქონდესო? ეს რომ გადასწყვიტა გუნებაში, კიდევ შეუდგა საქმეს: სადაც-კი მოჰკრავდა ყურს, ამა და ამ სოფელში ნაძრახი ქალი ვინმე ღრისო, იმდენს ეცდებოდა. რომ გასცნობოდა და დამეგობრებოდა. ზოგიერთ ოჯახებში ნათელ-მირონიც-კი შეიტანა, მაგრამ ვერას გახდა, ვერა გაიგორა; მხოლოდ ეს-კი აიღო აზრად, რომ თუ ვინმემ იცის მათი ამბავი, თევდორაანთ მეფიანთ უნდა იცოდესო და დაუხშირა იმასთან სიარული. თევდორაანთ მეფიანო თელავის მახლობლად, ერთ პატარა სოფლის განაპირას, ტყის პირად სცხოვრობდა ორის პატარა შეილით; ქმარი თათრის ჯარში ჰყავდა ჩაფრად შესული, თითონ ოროლ თევობით თვალით ვერა ჰხედავდა. სილამაზით ნაქები იყო და, ცოტა

არ იყოს, სახელიც გატეხილი ჰქონდა. თიმ-სოლმა-
კომ ერთხელ სტუმრად რომ მივიდა მასთან, სახე-
ზე უსიამოვნება შეაჩუქა და განგებ იგვიანებდა წა-
სვლას, სანამ მოსალოდნელმა აედარმა მართლა არ
მოასწრო. შეიქნა ერთი ქექა-ქუხილი და თავსხმა,
ასე რომ სტუმარი უნდა დარჩენილიყო მელანოს-
თან. მასპინძელს შფოთვა თან-და-თან უფრო ეტყო-
ბოდა და ვახშმის მზადებას დაუჩქარა; ხელად გაშალა
სუფრა, გვერდში ამოიდგა ერთი ღოჭი კახური ღვინო
და ზედი-ზედ უსხამდა სტუმარს; აძალებდა: „დალიე
ღმერთმა შეგარგოს, ტკბილად დაგეძინებაო!“

თიმ-სალმაკო სიცილით ეუბნებოდა; ჩემო ნათლი-
დედავ. ეგ რომ არ დავლიო, ისეც ტკბილად დამე-
ძინებაო. მისთანა წამალს დაეყრი ხოლმე ვახშმად
ჩემს საკმელს, რომ გათენებამდის ზარბაზნებიც რომ
თაეზე მახალონ, მაშინაც ვერას გავიგებ, მხოლოდ
ფერად-ფერადი სიზმრები, თითქო სასუფეველში
ვიყო. ისე დამტრიალებს თავსაო; ერთხელ რომ
შინჯო, შენც, ჩემი არ იყოს, მერე ხელს ვეღარ
აიღებო. ეს რომ სთქვა, ამოიღო ჯიბიდან პატარა
გამოკრული პარკი, გაშალა და ფხვნილი შექამადს
მოაყარა, ხაშხაშისაგან შეზავებული ძილის წამალი-
აო;—შენ-კი ვერ გირჩევ, ჩემო ნათლიდედავ. ბაღ-
ლების პატრონი ხარ და ღამე ბევრჯელ გამოღვიძე-
ბა დაგპირდებაო; მე კი, რომ დავეგდები რუმბივით
გათენებამდე ვეღარას გავიგებ, მკედრის ძილი წაში-
ლებსო. მოუკრა თავი პარკს და ჩაიდვა ისევ ჯიბეში.

ჯერ შუა პურის ქამაში არ იყვენ რომ თილ-
სალმაკოს მთქნარება დაწყებინა და თვალები

მოეპრუწა; ერთი-ორი წაილულლულა გაუგებრად და ჩაჰკიდა თავი... ძილი მოეკიდა; მელანომ ძლივს მიათრია კუთხისკენ, მიაწვინა ლოგინზე და საბანი გადააფარა. სტუმარი გაიშმუშნა, გადაბრუნდა კედლისკენ და ამოუშვა ხერინა. მელანომ ღიმილით წაიჩურჩულა: მეორედ მოსვლამდისაც ნუ გამოგლვიძებიაო და გამოტრიალდა სუფრისკენ, მაგრამ ალაგების ნაცვლად ხელ ახლა დაუწყო გაწყობა: მიღგა თაროზე, გადმოიღო იქიდან ცივად მოხარშული დამზადებული დედალი, ყველი, მოხარშული კვერცხები, ხელადით ღვინო, გააწყო სუფრა და ხელ-პირი დაიბანა, თმა დაივარცხნა, წითელი ბალდადი მოიხვია თავზე და კოპწიაობა დაიწყო. რამდენჯერმე მოიხედა თიმ-საღმაკოსკენ, მაგრამ ის ვერას ხედავდა; პირ-შექცეული კედლისაკენ ეგდო უძრავად და ხვრინავდა, მელანომ მიიტანა თავისი ძველი თავსაფარი და თავზე გადააფარა, გამობრუნდა, დაჯდა ცეცხლთან სამ-ფეხ სკამზე და კარებისკენ იწყო ყურება. დიდხანს აღარ გაუვლია, რომ ეზოში ძაღლიმა დაიყვება და შეუტია ვილაცას, მაგრამ მალე გაჰკმინდა ხმა, წუწკუნნი დაიწყო; მელანო ზეზე წამოვარდა და მიაშურა კარებს გასაღებად; თავმოძმინარებულ თიმ-საღმაკოს გულმა დაუწყო ძგერა, მაგრამ არ განძრეულა. სახლში შემოვიდა ჩენი ძველი ნაცნობი, — გლაზა ბაქრაძე მოიხსნა სველი ნაბადი და მიაყუდა კედელზე, მოიხადა ყაბალახი, უკან ზურგისკენ გადიგდო ფაფანაკი, თოფი იქვე მიაყუდა, დამბაჩა, ხმალი და ხანჯალი ტანზედვე გაისწორა და ღიმილით გადაეხვია მელანოს.

ქალი წურბელასავით ჩამოეკიდა კისერზე; დიდხანს შეტყუებულსავით იყვენ თავ-დავიწყებულები...

ახალ მოსულს უცბად ხვრინა შემოესმა და შეჰკრთა.

— ნუ გეშინია, ჩემო სიცოცხლე, ჩემი ნათ-
ლია არის, ტერტერას ქერივი, ხაშხაშ ნაჭამია და
სძინავს. შენ მტერს ნურა გაუგიარა, მაგან ვერა გაი-
გოს-რაო. უამბო ყველაფერი, მაგრამ ვაჟი მაინც
იქნენულად იქნედა თავს. თავის სიმართლის დასა-
მტკიცებლად მელანომ ჯინჯგალი დაუწყო მძინარს
ხან ფეხებში მოავლო ხელი, ხან თავი აუწია, ბევ-
რი აცოდვილა, მაგრამ ვერ გამოაღვიძა. ერთხელ-
კი წაიკუჭყუნა მძინარმა და ამოუშვა ისევ ხვრინა.

— დაეხსენ, ნუ აწვალე! — მიაძახა ბაქრადემ.
სანამ ეგ გამოიღვიძებდეს, მე აქედან შორს ვიქნე-
ბიო: მიუჯდა სუფრას და საყვარელიც გვერდში
მოისვა.

დიდხანს იტიკტიკეს ისე, როგორც შეყვარებულ-
თა რიგია; სხვათა შორის ქალმა ჰკითხა: — ბაში-აჩუკს
რად გეძახიანო? და ვაჟმაც მიუგო: ეს აქ დამარქვეს
თათრებმაო, ფაფანაკით რომ მხედავენ, უჭუღო
ვგონივართ, თავ-მოხდილი, და მათებურად ბაში-
აჩუკი თავ-მოხდილსა ნიშნავსო.

ამისთმნა ამბები ბევრი ილაპარაკეს ვახშამზე;
ბაში-აჩუკმა ერთი კვირის, როგორც თავისი, ისე
თავის ამხანაგების თავ-გადასავალი დაწვრილებით
უამბო მეგობარს; ნავახშმევს ცოტა მოიაღერეს...
მეორე მამლის ყივილზე ვაჟი გამოესალმა ქალს, უთ-

ხრა, დღეის-სწორამდის ნულარ მელიო და გაუდგა გზას.

ტერტერას ქვრივს ერთი სიტყვაც მათი ნალაპარაკევი არ გამოჰპარვია, მაგრამ დილას კარგა ძალზე იყო ამოსული მზე, რომ გამოეღვიძა და ისე წამოდგა ზეზე, თითქო წუხელი სიზმარიც არ ენახოსო, გამოეთხოვა ნათლი-დედას და გაუდგა გზას.

VIII

აღიყულებისანმა იმ დღეებშივე დაიბარა აბდუ-შაჰილი და უთხრა:

— ერთგულობის გამოძენი, როგორც ჰყენებში, ისე სხვისიანებშიაც, ბევრი მყავს, მაგრამ ამ საიდუმლოს შენს მეტს მაინც არავის მივანდობო!

აბდუშაჰილმა პორჩილების ნიშნად შუბლზედ მიიდვა ხელი და მოახსენა: „ბაშ უსტაო!“ მაშინ მოუყვა ყოველივეს, რაც თიმ-სალმაცოსაგან შეეცყო და დაავალა, რომ ცხენოსნები წაიყვანე დანიშნულ დღეს, შემოართყი გარს მელანოს სახლს და, როგორც ის ქალი, ისე ბაში აჩუკიც დაჭერილი ნომ-გვარყო.

აბდუ-შაჰილს არ ეჭაშნიკა ეს საქმე.

მარტო რომ სადმე შეეპყროდა და სამაგიერო გადამეხდევინებია, ის იქნებოდა კარგი, თუ არა კაცს უდროოდ და უადგილოდ მივასწრო, ჯარი დავახეიო და დავიჭირო, ეს რა ვაშკაცობაა და რა საკადრისიაო? მთელი ის დღე სულ ამაზე ფიქრობდა; დალამდა თუ არა, გაუდგა გზას მარტო მარტო

მიადგა კარზე თევდორაანთ მელანოს; მელანომ რომ უდროოდ დროს მოსული უცხო თათარი დაინახა, შიშის ქარმა აიტაცა, მაგრამ აბდუშაჰილმა უთხრა:

— ნუ გეშინია! სამოყვროდა ვარ მოსული და არა სამტროდო. ქალმა რომ მშვენიერი ვაშკაცი ტკბილად მომღიმარი ნახა, გული მოიბრუნა.

— „კურთხეულ იყოს თქვენი მობრძანებაო“:— ყელ-მოღერებით უთხრა, მორცხვად კავები გაისწორა და სკამი დაუდგა. თათარმა მიიხედ-მოიხედა, კარები გადაუგდო შიგნიდან და ხანჯალი ამოიღო. ქალი შეჰკრთა და უთხრა:

— რა საჭიროა იქ ძალადობა, სადაც ნებაყოფლობას წინ არა უდგას-რაო? თათარმა, ვითომ ვერც-კი გაიგონა ეს სიტყვები, ჩაიყუდა მეორე ხელი ჯიბეში და სავსე ქისა ამოიღო.

აი, ზომ ხელავ? ერთ ხელში ხანჯალი მიჭირავს, მეორეში ოქრო, რომელიც გინდა აირჩიე! თუ ჩემს სურვილს შეასრულებ, — გაგამდიდრებ, თუ არა და — ამ ხანჯალზე აგაგებ ახლავეო.

ქალმა მორცხვად წაილაპარაკა: ნურც ხანჯალს გარჯი და ნურც ოქროს დახარჯავ, მე მარტო შენს ვაშკაცობასაც დაეჯერდებიო. აბდუშაჰილმა მკვანხედ მიამხა:

— სცდები! შენ რომ ჰფიქრობ, მე იმ განზრახვით არ მოვსულვარ! მე ვიცი, რომ შენთან ბაში-აჩუკი დადის და ის როგორმე ხელში ჩამადგებიო.

ამის გამგონე მელანო გაფითრდა და კანკალი აუვარდა; დიდ ფიცსა და უარზე დადგა; აბდუშაჰილმა სიამოვნებით შეხედა ქალს, მაგრამ ისევ უცბად შიჰჰოხნა სახი და ურჩია:

— არა! აქ ფიცი აღარ გაგივა, დაწვრილებია ვიცი, როგორც არის საქმე. აჰა! წაიღე ამ თავი. ეს ქისა და მერე, როცა იმას ხელში ჩამიგდებ, ის ათასი ოქროც შენთვის დამითმია, და არც მოღალატობას გაგამხელ, ალ-ლაჰი მომიცია თავმდებადო. ამგვარი რამეებ ბევრი უთხრა, დიდხანს ურჩევდა, მაგრამ გაკერპებულმა ქალმა გააქანა თავი. აბდუ-შაჰილი თან-და-თან აღტაცებაში მოდიოდა და გუნებაში ფიქრობდა: აი, სად ყოფილა ქალი! კიდევ ეს არის, რომ ამდენი ხანია ქართველები გვიმკლავდებიანო! ჯიქანასკენლად მიუბრუნდა ქალს და შესძახა:

— მაშ, ახლა-კი გამოეთხოვე სიკაცხელსო! ქალი მუხლებში ჩაიკეცა და სიკვდილის მომლოდინე თვალებზე ხელი მიიფარა; თათარმა ხელები მოაგლო, წამოაყენა ზეზე და დამშვიდებით უთხრა:

— გეხუმრე, შენ სასიკვდილოდ გასამეტებელი არა ხარ! აფერუმ დედა-კაცო, სიყვარულიც გცოდნია და მეგობრობაც! ბევრი რამ გამეგონა ქართველ ქალებზე, მაგრამ ნახევარიც არ მეჯერა, ახლა-კი გამოგცადე და დავრწმუნდიო. მეღანო მუხლებზე მოეხვია და დაუწყო კოცნა.

— მე ვიცი — განაგრძო აბდუშაჰილმა, რომ ამა და ამ დღეს, ბაში-აჩუკი შენთან იქნება; მეც ნაბრძნები მაქვს, რომ ჩემი ცხენოსნებით შემოვერტყა გარს შენ სახლს და დავიჭირო, მაგრამ გააბრთხილე, რომ აქ არ დამიხვდესო! გაოცებულმა მეღანომ უცბად შეჰკივლა:

— მაშ, შენ მეგობარი ყოფილხარ ბაში-აჩუკისო? — არა, მტერი, დაუძინებელი მტერი! ~~ან ის უნდა,~~

იყოს და ან მე! ან უნდა მოვჰკლა, ან უნდა შევაკდე. მაგრამ უნდა შევხედე სადმე და პირ-და-პირ უნდა მივიღეთ ერთი-მეორეზე ისე, როგორც ვაშკაცის წესია და არა ქურდულად, ღალატით, როგორც ნაბრძანები მაქვს!.. ხომ გესმის? ესეები ყველა გადაეცი ბაში-აჩუკს და ახლა-კი მშვიდობით და გამარჯვებითო. გამოეთხოვა, გადაუგდო საფეე ქისა და გაიარა კარი

დანიშნულ ღამეს აბდუშაჰილი მართლა შემოერთყა გარს მელანოს სახლს მაგრამ სახლში შეშინებული ქალისა და მძინარი ბავშვების მეტი ვერავინ ნახეს. იმავე დროს შიგთელაშში ავარდა ალი და თიმ-ხალმაკოს სახლი ისე გადიბუვა, რომ ველარაფერი ველარ გადაარჩინეს, გარდა ადამიანებისა.

IX.

ერთ დღეს, დილიდან საღამომდე, შუამთის უდაბურს ტყეში დადიოდა აბდუშაჰილი, რომ ეგებ, ბაში-აჩუკს, ან მის ამხანაგთაგანს და ან მათ ბუდეს სადმე წაეწყდეთ. მაგრამ მოუცდა განზრახვა. დაბრუნებულს წინ ერთი შველი შეეფეთა, შეჩერდა და ახლო-მახლოს ისე დაუწყო ყურება, თითქოს შინაურიაო. აბდუშაჰილმა შეილდისარი მოიმარჯვა, სტყორცნ და გააგორა მიწაზე, რომ მივიდა ასაღებად, ნადირი უცბად წამოვარდა ზეზე და ბარბაცით გაუდგა გზას!.. მონადირე მიჰყვა კვალ-და-კვალ. შუაგულ ტყეში თურმე ერთი დიდი მინდორი იყო და იმას მიაშურა; მონადირეც რომ მიაღწა ტყის

მეორე მხრით ტყიდან გამოვიდა ერთი ახალგაზდა ქალი, რომლის მზგავსი ჯერ ამას არა ენახა-რა; შეჩერდა და ამოეფარა ხეს. დაკოდილობა შველმა პირდაპირ ქალისკენ მიმართა, შესწივლა ორჯელ-სამჯელ, მიუახლოვდა და მიაღწა კალთაზე თავი. ქალი შეკრთა, მიიხედა-მოიხედა და რომ ვერაფერს დაინახა, თეძოში გარკობილი ისარი ამოუღო, გადაავლო, მოჰკიდა შველს ნაყარ რქებში ხელი და იქვე ახლოს წყაროსთან მიიყვანა, სისხლი გაბანა და წყლული ამოუწმინდა. შველი ისე ემორჩილებოდა, როგორც გრძნობიერი რამ: დაუწვა ფეხთით ცალ გვერდზე და მიანდო თავი; ქალმა მანდილოს ყური მოხია და დაუცვა კრილობა. ამას ყოველიფერს გაოცებით უყურებდა მონადირე და გუნებაში ამბობდა: ნადირთა ღმერთს რომ იტყვიან, სწორედ ეს უნდა იყოსო! აღარ მოუთმინა გულმა, მიეპარა ფეხ-აყრფით და წაადგა თავზე. შველმა იგრძნო, დაფრთხა, წამოვიარდა ზეზე, ორჯელ-სამჯელ გადახტა განზე, მაგრამ უცბად შეჩერდა და მოიხედა უკანვე. ეტყობოდა, რომ მონადირეს ერბიდებოდა და იმავე ღროს ქალის მოშორებაც არ უნდოდა. ქალი წამოდგა ზეზე, მოიხედა უკან და თათარი რომ დაინახა, ერთი საოცრად დაიკივლა, ჩაიკეცა და შემოეყარა გულს. აბღუშაპილი მივიდა, მოჰკიდა ხელი, ბევრი აბრუნა აქეთ-იქით, ცხვირი მოუსრისა, ყურები აუწია, მაგრამ ვერ გამოაბრუნა; მივიდა მერე წყაროზე, პეშვი აივსო წყლით. გამობრუნდა და ასხურა გულწასულს. ქალმა თვალები გამოახილა

— „ნუ გეშინია! შენ და და მე ძმაო!—მიად-
ხა აბდუშაჰილმა, მითხარი მხოლოდ, ვინ ხარ და
საიდან, რომ ჭირისუფლებთან მიგიყვანო?“

ქალმა ხმა ვერ გასცა, შაუშვირა თითო დასაე-
ლეთით ტყისკენ და ხელ-ახლა შეეწუხდა გული.
თათარმა აიყვანა ხელში ბავშვივით, გადიწვინა მკლავ-
ებზე, მიიყრდნო გულ-მკერდზე და ალაღ-ბელზე
წაიღო იქით, საითკენაც ანიშნეს. შველი ძალღივით
აედევნა წაუსწრო წინ, ერთ-ორს რომ გადახტებო-
და, შეჩერდებოდა ხოლმე ღ მობედავდა უკან. თათარ-
მა იფიქრა აქ რაღაც განგება არის, მიიპყვები ამ
ნადირს და საღაც მიმიყვანს, მიმიყვანსო. გზაში,
ქალმა რომ ვაშაკის გულ-მკერდის სითბო იგრძნო,
გონზე მოვიდა: რაღაც უცნაურმა ჟრუანტელმა დაუ-
არა ტანში; ჯერ გამოუცდელი სიტკბო იგრძნო;
ვერ გამოერკვა!.. იფიქრა; ეს სწორედ სიზმარიაო!
ძილში ადრეც მინახამს ამგვარი რამ, მაგრამ ეს-კი
ყველაზე უძლიერესიაო; დახუჭა თვალები და განაბა
სული. ახალგაზდა აბდუშაჰილსაც რაღაც უცნაური
ემართებოდა; დასჩერებოდა სახეზე და ფიქრობდა
გუნებაში: ეს სწორედ მაჰმადის დაპირებული მზეთ-
უნახავი უნდა იყოს და მეც ცოცხლად სამოთხეში
მივდივარო. ყოველ ბიჯის გადადგმაზე გულის ძგე-
რა უზშირებდა და უმატებდა. ქალთან სიახლოვის
უჩვეულო არ ყოფილა, მაგრამ არაოდეს ეს არ
უგრძენია, რასაც ახლა გრძნობდა. სხვიმის მხოლოდ
ხორცი გრძნობდა; ახლა-კი ხორცი დადუნებულია,
მხოლოდ სული იტაცებს და მიაფრენს საღლაც სანე-

ნელ ნელა, უცხად შუაგულ ტყეში შენობა გამოჩნდა და პირ-და პირ მის გალავანს მიატყდნ.

შველი მიაღდა ჭიშკარს და წივილი დაიწყო. აბდუშაჰილმაც წიხლი-ჰკრა, მაგრამ დაკეტილი დაუხვდა; მიაყურა და ხმაურობა არა იყო-რა. დასდვა თავისი ძვირფასი ტვირთი ძირს და მოინდომა გალავნის ირგვლივ შემოვლა და იმავე ადგილს რომ მოვიდა, აღარც ქალი დაუხვდა, აღარც ჯველი, კარები-კი ისევ ისე დაკეტილი იყო შიგნიდან. აბდუშაჰილმს თითქმის ელდა ეცა; დიდხანს იყურყუტა, ბევრი ათვალიერა აქეთ-იქით, გალავანსაც ორჯელსამჯელ გარს შემოუარა, მაგრამ სიცოცხლის ნიშანწყალი არაფერს ეტყობოდა. სთქვა, რაც განგებას ჰემთვის დაუნდნავეს და ბედს ერთხელ უჩვენებია, ის იმედია აღარ ამცდება და კიდევ სადმე შევხდებიო, მაგრამ საიდუმლოდ-კი უნდა შევინახოო. დაღონებული და ნეტარებით გაბრუებული დაბრუნდა თელავისაკენ.

იმ დღიდან, რაც უფრო მეტი ხანი გადიოდა, უფრო და უფრო ეკიდებოდა მის სიყვარულის ცეცხლი, მოსიყვანება აღარ ჰქონდა, შუა-მთის მონასტრის ახლო-მახლო ტრიალებდა მოჯადოებულისავით; ბევრჯელ წყაროსთანაც გაუთენებია, მაგრამ აღარ იქნა, ვერ მიხვდა საწადელს. აღმოსავლეთურმა მიჯნურობამ შეიპყრო, გაახელა და მარტოობისათვის მიაცემია თავი. მეგობრები სწუხდნენ, არეულად რომ ხედავდნენ, ეკითხებოდნენ მიზეზს, მაგრამ ის საიდუმლოს ჰფარავდა და უბრალო ავადმყოფობას სდებდა ბრალს.

X.

შახშობა გადასული იყო. ტახტზე შხარ-თეძოზე წამოწოლილი ალი-ყული კრიალოსანს ათამაშებდა და მალ-მალ კარებისაკენ იხედებოდა. გაიჭრიქინა კარმა, შემოჰყო თავი ტერტერას ქვრივმა, ფრთხილად შემოვიდა დაბლა თაყვანი სცა ხანს და გაჩერდა.

— ოჰ! შენა ხარ თიმსალ?—უთხრა ხანმა —სად არის?

— მარტო გიახელი—მიუგო მღწყენით ქვრივმა.

— მარტო რაში მინდევხარ?— მიაძახა ცოტა გულმოსულად, და წამოჯდა;—ეგები, საჩუქარი ეცოტავა?

— რა ბძანებაა, ჩემო ხელმწიფე! მხოლოდ ველარ მივასწარ ექვი აუღრათ ჭირისუფლებს და გადაუხიზნავთ.

— როგორ თუ გადაუხიზნავთ?

— სადაც-კი გამოჩნდება ლამაზი ქალი, სულ მონასტრებში მიჰყავთ, ვითომ და მოლოზნებად, და იქ-კი მალავენ, რომ ან თქვენ დიდებულებას ან სხვა ვინმე გამოჩენილ ხორციელს ხელში არ ჩაუარდეს. აი, ბატონო, რაღა შორს წავიდეთ, შუამთის მონასტერი ლამაზებით არის გატენილი! შარშან რომ დიდებული ყვენის საძღვნო თორმეტი ქალი მოსტაცეს ქართლის მეფეს, ისინიც იქ არიან თავ-შეფარებული.

— იმათ მოტაცებას ხომ ბაში-აჩუკს აბრალე-

— სულაც ეგ მინდოდა მომეხსენებია, ჩემო ხელმწიფევ! იმ მონასტერში ბევრი რამ თქვენი საწინააღმდეგო ხდება. რომ ისინი არ უწყობდენ ხელს გადავარდნილებს, განა, ამდენ ხანს ისინი თავს შეინახავდენ უღაბურს ტყეში? მაგრამ ნათქვამია: ციხე: შიგნიდან გატყდებოა“, — კარის კაცები აფარებენ ხელს.

— ვისზე გაქვს ეჭვი? ჰკითხა სიჩქარით ალექსეებულმა ხანმა.

— ქართველები არც ერთი სანდო არ არიან და ყველაზე უფრო მეტად ჩოლოყაშვილი.

— გაქვს რამე საბუთი?

— განა ის ისეთი კაცია, რომ სასაბუთოდ დაიჭიროს საქმე? არა! მაგრამ გული-კი მეუბნება და ხან-და ხან წინა-გრძნობაც საბუთია.

— შენ ბაშიაჩუკზედაც-კი გეუბნებოდა გული, მაგრამ ტყუილი გამოდგა.

— იქაც მართალი გახლდით, ჩემო ხელმწიფევ, მაგრამ, უეჭველია, გაგვთქვეს, თვარა ვინ რას ერჩოდა ჩემ საცოდავ სახლს?

— მიჰქარავ! მე და აბდუშაჰილის მეტმა არავინ იცოდა. შენ შენი სახლ-კარის გადაწვა გამწარებს და აღარავის ზოგავ!.. ქვეყანას ცილსა სწამებ; ჩოლოყაშვილი დილიდან საღამომდე გვერდში მიდგას, ჩვენ ერთგულებაში ათენ-აღამებს და შენ-კი ორგულობასა სწამებ! თუ მაგრე მართალია მონასტრის საქმეც. ვაი შენს ტყავს!

— არა, ჩემო ხელმწიფევ, მე თქვენი ერთგულება მამოძიებდას. ~~თუ მართალია, მაშინ უნდა გეცხადებოდა~~

ებში გარევის!? მიუგო ცახცახით დედა-ბერმა. მონასტრის შესახებ-კი რაც მოგახსენეთ, ის სულ მართალია, და, თუ, მტყუანი გამოვდგე, თავი გამავდებინეთ.

— შენ როგორ-ღა გაიგე?

— კოჭი-ბროლამ გადმომცა.

— ვინა?!

— კოჭი-ბროლამ. აქ ერთი ~~მტყუანი~~ ცოლი გახლავთ, ჩემი მამიდაშვილი, სიღატაკით განთქმული... თქვენ სად მოგაგონდებათ, თორემ აქაც-კი ვხლებივართ ერთად... ის გადავჰკიდე ერთ ვინმე ახალგაზდას, რომელზედაც ეჭვი მქონდა აღებული და იმას გამოუტყვია.

— ამის გამგონი ხანი თოფ-ნაკრავივით წამო-ეარდა ზეზე და ბრაზ-მორეულმა დაიღრიალა: „ეი, აბღუშაჰილ. აბღუშაჰილო!“ შემინებული დედაბერი იქვე კუთხეში მიიკუნჭა. ყვირილზე ერთი შუახნის მხედარი შემოვარდა და მოახსენა: აბღუშაჰილ შეუძლოდ გახლავს და დღეს მისმოდგილედ მე გახლავარო.

— კეთილი, სულ ერთია — ათრთოლებულის ხმით უბრძანა ხანმა, — წადი ახლავ ცხენოსანი ჯარი შემოარტყი შუა-მთის მონასტერს მთლად ააოხრეთ! ღ აიკელით! ნურავის დაზოგავთ! ნურც დიდს, ნურც პატარას, ნურც ბებერს და ნურც ყმაწვილს! ჯერ ყველა გააუპატიურეთ იქვე საჯაროთ!.. ნამუსი ახადეთ და მერე ნაკუწ-ნაკუწად აქციეთ ყველა! მხოლოდ რამდენიმე მათგანი, რომელიც სხვებზე ულა-

ნადავლი ჯარმა გაიყოს. გასწი, ნულარ აგვიანებ!

მხედარი აჩქარებით გამოვიდა ბრძანების ასასრულებლად. შეშინებული ბებერი უკან გაჰყვა და ხანმა კბილების ცახცახით წაილაპარაკა თავისთვის; „მე გაყურებინებთ, თუ როგორ უნდა ღალატი და მოტყუებაო!...“

გათენებისას, ცისკრის დროზე, მოულოდნელად, ერთი საოცარი ტირილისა და გოდებების ხმა გაისმა შუა-მთაში. თათრები დაერიგნ უმწეო დედაკაცებს უდაბნოში და მთლად მუსრი გაავლეს. ზოგი გალავანზე გადაცვივდა, ზოგი კლდეზე გადაექრა, რომ თავი საბილწავად არ მიეცათ, ზოგმა თვითონ მოიკლა ნამუს-ახდლი თავი და სხვებს უწყალოდ გამძვინებული მტრები ჰკეპავდენ. ამ დროს ჯარის უფროსმა გამოათრია გარედ ერთი ახალგაზდა, სრულიად გაწეწილ-გაგლეჯილი ქალი და გულშეწუხებული დასვა ცაცხვ ქვეშ, ბრტყელ ქვაზე.

— ნუ გეშინია! გული მოიბრუნე, შენ არავინ არას გერჩის.

— რაღას აგვიანებ? ბარემ მომკალ და გაათავე! სადაც ამდენი უმანკო სული ამოგიწყვეტიათ, მე რაღა დასატოვებელი ვარ? სასო-წარკვეთილებით შესტირა ქალმა.

— შენს სილამაზეს უმადლოდე! იმან გადაგარჩინა. ახლა უნდა წაგიყვანო, შენი თავი დიდებულ ხანს მივეუძღვნა. ვინ იცის, რა ბედი მოგელის? ადვილად შესაძლებელია, შენი სილამაზის პატრონმა მზე-ბრწყინვალე შაჰის ცოლობასაც-კი გამოჰკრა
~~ხომო~~

ამ სიტყვებზე შეერთა ქალი და კანკალი აუ-
ვარდა. თათარმა ეს სიხარულის ნიშნად მიიღო და
სიცილით უთხრა: თუ, ვინიცობაა, ჩემი სიტყვები
გამართლდეს, ნუ დაგავიწყდებო. ქალმა ძალ-დატა-
ნებით, ვითომ გული მოიბრუნა და დამშვიდებით
უთხრა:

— ჩემო კარგო, ეგ ახდება თუ არა, არავინ
იცის, მაგრამ დღეს რომ შენ, სიკვდილს გადამარ-
ჩინე, მეც მინდა ეხლავ სამაგიერო გადაგიხადო!
ისეთს ჯადოს მოგცემ, რომ ვერც ტყვია მოგეკა-
როს და ვერც რკინეულმა გაგჭრას. თათარმა ჯერ
გაოცებით შეხედა და მერე ღიმილით უთხრა:

— თუ მართლა მაგისტანა წამალი იცით ქარ-
თველებმა, რატომ არ იკეთებთ? თქვენმა თავმა ქვა
გკრათ?

— ვინ გითხრათ, რომ არ ვიკეთებთ? მაშ თუ
არ ჯადოს წყალობით, რა გავვაძლებიებდა აქამდე
ამდენ ვაი-უშველებელში? მთელი ქვეყნის ხალხი
უხსოვარ დროიდან გარს გვეხვევა მტრად ამ ერთ
მუქა ხალხს. ჩვენ, მადლობა ღმერთს, ვიგერებთ და
სადაც ასი-და-ორასი მტრები წყდება, იქ თითო-
ოროლა ქართველი თუ კვდება, მეტი არა, და ისიც
მისთანეები, რომლებზედაც ჯადო აღარა სჭრის. შე-
ნა გგონია, რომ დღეს ჩემმა სილამაზემ გადამარჩინა?
არა! მხოლოდ ამ ჯადომ დამიხსნა! ამოიღო უბიდან
ტყავში გამოკრული ნაწილებიანი ხატი, რომელსაც
ყოველთვის თან ატარებდა და უჩვენა. თათარმა
შეხედა და ერთი ბიჯი უკან გადადგა. ცოტა სიჩუ-
~~ბი და უკან დახრიალმა ხელით მკერდის ქვეშ~~
გადადგა, ხელით მკერდის ქვეშ

რალა მარტო შენზე გასქრა?—უბრალო შემთხვევის
ბრალოა: მე უვახშოდ დამეძინა, სხვები-კი ვახშაშ-
ნაქაში იყვნენ; და ამ ჯადოს მხოლოდ მაშინა აქვს
ძალა, როცა კაცი მარხულია. თათარმა იქვენულად
გადააქნია თავი.

— არა გჯერა?—დაბეჯითებით ჰკითხა ქალმა—
მაშ ესცადოთ, მაგაზე ადვილი-ღა რა არის? აი, ჩა-
მოიკიდე გულზე, ეგ შენი ხმალი მომეცი, მე დაგ-
კრავ რაც ძალა და ღონე მაქვს და ნახავ, თუ ან
კანი გაგიქრას!.. თათარმა გაიცინა.

— ისემც კარგი დაგემატოს, მაგრამ უცაბე-
დათ რომ გასქრას, მერე რალა ვქნათ?.. ჰმ . მით
უფრო, რომ წუხელი კარგა ლაზათიანად შევექეცი
ვახშამს; შენი მოსატყუებელი კბილი დიდი ხანია
მოვიცვალე.

— შენა გგონია, რომ გატყუებ? მაგას სიფრთ-
ხილე გალაპარაკებს; აბა ჩემზე შინჯე: რაც ძალი
და ღონე გაქვს, ნუ დამზოგავ და ნახავ, თუ კაბისა
და პერანგის მეტი გამიქრას რამე? გადაწვა გულ-
აღმა ქვაზე და გულზე დაიდვა ხატი; თათარმა გა-
მოსაცდელად, თუ მართლა არ შეშინდესო, ამოიღო
ხმალი და დაუქნია, მაგრამ ჰაერშივე შეაჩერა. ქალი
არ განძრეულა და ღიმილით უთხრა:

— არ გითხარი, რომ ვერას დამაკლებ-მეთქი?
თათარი დარწმუნდა, რომ ეს აღარ ხუმრობსო. ჯა-
დოს ხელში ჩაგდების სურვილმა წაიტყუა. მართლა
მოუქნია ხმალი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა და
შუა-გაწყვეტილი ქალი ნახევარი იქით გადავარდა
და ნახეხარი აქით. შეერთა მოტყუებულის მხედარი.

და მკვდარს და სასოწარკვეთილებით სთქვა:

— „რა დაგიშავე, ღმერთო, რომ ცხადი სიზმრად გადმიქცე? ამას ველოდი? გაჰქრა, წავიდა! ჩამიარა ოცნებამ, მაგრამ რაც ერთჯელზე გულზე ისე ნათლად დამეჭდო, იმას ველარ ამოშლის-რა!.. თუ ცოცხალი დავკარგე, მკვდარი ხომ მაინც ჩემია!.. დაავლო ხელი ორად გაჭრილს, მიიკრა გულზე და წაიღო იქითკენვე, საიდანაც ამ რამოდენიმე ზნის წინედ ისე ნეტარებით მიჰქონდა, მაგრამ სულ სხვადა სხვა-კი იყო მაშინ და ახლა. მაშინ ნეტარებით გაბრუებულს. მაღლით ცა ეხსნებოდა, და ახლა-კი, უბედურებით სულწეხუთულს, დედა-მიწა უსკდებოდა! შოიტანა წყაროსთან და დადვა. დიდხანს დაჰყურებდა თავზე და ჭრემღები ღაბაღუპით ეცემოდენ წვერ-უღწეაზე. იმ დღესვე გასქრა საფლავი წყაროსთან. მინებარა საიდუმლოდ თავის დაუვიწყარი განძი სამარეს და საფლავის პირი მისწორ-მოსწორა.

იმ დღიდან ხშირად, ძალიან ხშირად, ამოდიოდა ხოლმე და ძვირფასს სამარესთან ღამეს ათევდა.

XI

მართელ, მთვარიან ღამეში, აბდულშაჰილი მხარ-თედოს წამოწოლილი რომ იყო და ჩვეულებრივად ტკბილ მოგონებით გატაცებული, გაბრუებული ოცნებობდა, შრიალი მოესმა; მოიხედა, დაიყვირა, ზეზე წამოვარდა, რამდენიმე ბიჯი უკან გადადგა: მოისხა ხანჯალზე ხელი და დაშრა თითქმის ინა ჩაო-

არდაო. მის წინ იდგა ის, ვისაც ეს იგლოვდა და სტიროდა.

— შორს ჩემგან! შეგაჩვენოს მაჰმადმა, თუ ფარსაგი სული არა ხარ! მიაყვირა ხელის ქნევით.

— ნუ გეშინია, მე ისა ვარ, ვისაც შენ იგლოვ და სტირი!—მიუგო დამშვიდებით ქალმა.

— სული, ჩემ სანუგეშოდ და დასატკობელად საიქიოდან მობრუნებული?

— სწორედ შენთვის და შენთან მოსული, მაგრამ სული-კი არა, ხორცშესხმული, ცოცხალი ადამიანი, შენს სიყვარულებზე დარწმუნებული და შენი ზოყვარული.

— როგორ! გაცოცხლდი?

— მე მკვდარი არა ვყოფილვარ.

— მაშ ეს?—მიუთითა გაოცებულმა საფლავეზე.

— შესდი, ეგ და იყო, საბრალო პირ-მთავრისა. ჩემი ტყუპის ცალი და მგვანი! მე-კი პირი-მზისას მეძახიან.

— დაილოცოს, ღმერთო, შენი განგება!—ღაიღრიალა აბდუშაიჰლმა. მივიდა და დაუჭირა ხელე-ბი:—„მითხარი, მითხარი, სიზმარია თუ ცხადი!? როგორ მოხდა ეს ყველაფერი, ამიხსენი, თვარა გონება მეკარგება!“ მეტის აღელვებისაგან ფეხზე ეელარ დგებოდა და ჩაჯდა. ქალი მიუჯდა გვერდით ახლო და აღერსიანად უთხრა:

— აი, ხომ ხედავ, რომ არ გერიდები! ამიტომ რომ და ვარ შენი. თუ გაგონდება, სწორედ ამ ადგილას, გულ-შემოყრილი რომ გამომაბრუნე, ძმობა მიოხარი და იიკი იმეაქის სიტყვა არ გატყდება.

იმ დღიდან მეც შენი სიყვარული ჩამივარდა გულში, მაგრამ როგორც უნაყოფო რამ და გაუხორციელებელი. რადგანაც რჯულის სხვა-და-სხვაობა ჩვენს ერთობას ხელს უშლიდა, ის გრძნობა გადავიტანე და-ძმურ სიყვარულზე და დავმორჩილდი ბედს.

თათარი გაოცებული უსმენდა და ბოლოს ხმის კანკალით ჰკითხა:

— დო, მაგრამ დაზე უტკებსო, შემატყობინე, როგორ გადაჩი და ან აქ ვინ მოგიყვანა?

— მონასტერი რომ აიკლეს, ჩვენ რამდენიმე აგვირჩიეს; ტყვედ უნდოდით წავეყვანეთ, მაგრამ იმ არეულობის დროს თვალსა და ხელს შუა გავეპარე მე და იქვე უცბად მივიმალე. მახლობლად ცარიელი ქვევრი შეგულებოდა და შიგ ჩავძვერი. როდესაც მონასტერს ცეცხლი წაუკიდეს და წავიდენ გამოვედი, აქვე ტყეში დავიმალე, გიყურე საცოდავ ჩემ დას რომ ჰგლოვდი და მაშინაც როცა დამარხე; ვიცოდი, რომ მე გეგონე, და სიყვარულზე სიყვარული მემატებოდა. მას აქედ აქ ვდგევარ ერთ გამოქვაბულში და ხშირად გხედავ ხოლმე ფარულად აქ მჯდომარეს. დღეს გულმა აღარ გამიძლო და გამოვეცხადე. ახლა ამის მეტს ვერაფერს გაიგებ ჩემგან და, თუ კიდევ მეტი გინდა შეიტყო, წამომყევი სადგურზე, მაგრამ იმ პირობით-კი, რომ, რაც უნდა ნახო, არ გაიკვირო და არც იარაღი იხმარო. მენდობი?

— გინდ ჯოჯოხეთშიაც წამიყვანო.

— ფიცი?..

— რომელსაც ქრისტიანები ვერ ვენდობით!

— მაშ თვით თქვენ ქრისტეს!..

— შენი რა არის?.. არა! სხვა თავმდები მომეცი! დაიფიცე ვაჟკაცის სიტყვა.

— ვჰფიცავ და ზედაც დავამატებ იმ ჩემ უცნაურ სიყვარულს, რომლის გამოთქმაც არ შემძლია!..

— ახლა-კი მჯერა! სთქვა ქალმა, წამოდგა, წამოაყენა კაცი და ხელი-ხელ ჩაკიდებული შევიდენ უდაბურს ტყეში.

XIII.

შუაგულ ტყეში, ერთ თითქმის მიუვალ ნაპრაალში, გამოქვაბულში, ისხდენ ახალგაზდა ბიჭები ცეცხლის წინ და მწვადებს აშიშხინებდენ! იქვე გრძელი სუფრა ედგათ, მაგრამ ცარიელი, ზედ არც პურები ეწყო, არც ღვინო და არც შეჭამადი. გარედან ფეხის ხმა მოისმა და შემოვიდა ქალი მოზრდილი ხელ-კალათით.

— ოჰ, მელანო, შენა ხარ? ჰკითხა ერთმა, რომელსაც მეთაურობა ეწყობოდა.

— მე ვარ, სანდო ვერავენ ვიზოენე, რომ გამომეტანებინა და მეტი რაღა გზა მქონდა. მოვდიოდი, მაგრამ შიშით-კი მუხლები მიკანკალებდა. მალე დამიკალეთ... მძინარი ბაღლები მარტო დავყარე შინ, — სთქვა მელანომ და გადასცა ხელ-კალათი.

— ჰა, ვახშამს გავათავებთ და კიდევ გაგატანთ ვისმე სამშვიდობომდის, — უთხრა, უფროსს რომ ჰგავდა, იმანე. მელანომ წყნარად გადიარა და მიჯდა

ალაგეს, ხელადით ღვინო, ქოთნით შექამადი დააწყევეს სოფრაზე; გაუმარჯოს მძღვნეს! დაიძახა ერთმა იქ მყოფთაგანმა; სამაგიეროდ ჩვენც ჩვენი დღევანდელი ნანადირევი ვუზიაროთო! დასთანხმდა ყველა და დიდი-ძალი ასო-ასოდ აქნილი შვლის ხორცი ჩაუწყევეს კალათში. უცბად ზარნაშომ დაიკივლა; წამოცვიდნენ სუფრიდან, მოავლეს იარაღს ხელი და გაეარდნას აპირობდნენ კარში, რომ ზარნაშოს ხმა არ შეწყვეტილიყო და ნაცვლად წროშს არ დაეწყო წივილი, შემობრუნდნენ ისევ. სთქვეს: „ალბად მეთვალყურენი შესცდენ. მაგრამ რა ხუმრობაა? ჩვენ-კი გული გადაგვიტრიალდა და!...“

— შემოვიდა პირი-მზისა დი სიცილით სთქვა.

— ვაი, თუ შეშინდით! მეთვალყურე შესცდა კარგად ვერ გაარჴია სიბნელეში, ჩემი ტყვე მტრად მიიღო და ნიშანი მოგცათ. კიდევ კარგი, რომ მალე გავაგებინე და მალე სამშვიდობოზე გადავიდა.

ტყვე? ტყვე? ტყვეო?—იკითხეს გაოცებით აქეთ-იქით.

— დიახ! მოგიყვანეთ დამორჩილებული!

იარაღიც არ ამიყრია, რომ ვაშკაცისთვის სირცხვილი არ შექმნია. მიიღეთ, როგორც სტუმარი! საწყენი არა...ჰკადროთ-რა ამ სიტყვაზე უცბად გავიდა გარედ და შემოიყვანა აბღუშაჰილი.

წამოცვიდნენ სუყველა ზეზე და შეაჩერდნენ. აბღუშაჰილი შემოსავალშივე შეჩერდა და გაოცებით დაიძახა: „ბაში-აჩუკ!“

ამისი და!.. კურთხეულ იყოს თქვენი შეყრა და
ფეხ-ბედნიერი აქ შემოსვლა!

ჩამოვარდა სიჩუმე ყველა გაოცებული უყურებ-
დენ ერთმანეთს.

— აბდუშაჰილმა ხელები ააპყრო მალა და
სთქვა: დაილოცა, ღმერთო, შენი უცნაური განგე-
ბა! ვეძებდი, როგორც მტერი და შეეხვდი, რო-
გორც მოყვარე. ბაში აჩუკმა გაიცინა და უპასუხა:

— ჩემი სათქმელიც ვე არის!.. შენ სტუმარი
და ჩვენ მასპინძელი!

მივიდა, გადახვია ხელი, წამოიყვანა და მოის-
ვა გვერდით.

— მოულოდნელად ღვთის მოცემული სტუმა-
რო, ნუ დაგვიწუნებ სუფრას! ღარიბია, მაგრამ
მხიარული, — უთხრა ბაში-აჩუკმა და შემოუსხდენ
სხვებიც გარს; გაიმართა ღვინი, მაგრამ სიმღერის
მაგიერად საუბარი გააბეს დაბალის ხმით. გაგძელდა
ვახშამი; ბევრი რამ ითქვა, თითქმის ყველამ გამამ-
ულაუნა მოკლედ თავის თავ-გადასავალი და ბოლოს,
ჯერი რომ მიდგა, მოჰყვა აბდუ-შაჰილიც.

— მე ერთი უთვის-ტომო კაცი ვარ, არ ვიცი
ვინ ყოფილა ჩემი მამა-პაპა და საიდან მოვხვდი არ-
ღალანში? ძლივს მაგონდება და ოდნავ მახსოვს,
რაც საბრალო დედა-ჩემისაგან გამიგონია!.. ოდესმე
ერთ სოფელს სადღაც ლეკები დასცემიან, აუკლიათ
მთელი სოფელი, ჩვენი ოჯახიც ამოუწყვეტიათ, ასე
რომ მე დავრჩენილვარ ძუძუმწოვარი და დედასთან
ერთად ტყვედ წაუყვანივართ; მყოლია კიდევ ერთი

გაბარებული მღვდელთან და გადარჩენილა. ამის მეტი არა ვიცი-რა... მელანო სულგანბული უგდებდა ყურს, უცბად მიაყვია: ექვსი თითი ხომ არა გაქვს მარცხენა ფეხზეო? და დასტური რომ მიიღო, მივარდა, გადაეხვია და დაიწყო ქვითინი: ღმერთს არ სდომებია ჩვენი ერთმანეთისათვის დაკარგვაო.

მაყურებლები გაოცებული პირჯვარს იწერდენ, ღმერთს მადლობას სწირავდენ და ულოცავდენ ახალ შეყრილებს. აბდუშაჰილმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა, ჩამოვარდა სიჩუმე. პირი-მზისა მიუბრუნდა და უთხრა აბდუშაჰილს:

— მეც მომილოცავს!.. ახლა რახან ნამდვილი და გამოგიჩნდა, ჩვენი და-ძმობილობა აღარაფერი საჭიროაო. აბდუშაჰილი შეკრთა და შემინებულმა უთხრა.

— როგორ! მაშ დღეიდან ჩვენ აღარაფერი ვიქნებით ერთმანეთისათვის?

— ნაცნობები, ისე, როგორც ქრისტიანი და მაჰმადიანი, მიუგო ქალმა.

— არა! აქ მაჰმადიანი აღარ არის! ხომ გაიგონე, რომ ქრისტიანად ვყოფილვარ დაბადებული და დღეს განგებამ მოინდომა, რომ გამოვბრუნებულიყავ! დღეიდან მეც თქვენი რჯულის აღმსარებელი და თაყვანის-მცემელი ვარ. ბაში-აჩუკ! მიმიღეთ თქვენს გუნდში, რომ ამიერიდან მეც თქვენი ქირი და ლხინი გავიზიარო!..

ამ გულ-წრფელმა სიტყვებმა ყველა აღტაცებაში მოიყვანა და დიდი სიხარული შეექნათ.

— აბღუშაჰილ! კოტა დაფიქრების შემდეგ უთხრა ბაში-აჩუკმა — დიღია ღმერთი და განგება მისი მიუწდომელი! შენ შეგიძლია, რომ ჩვენს ქრისტიანობას დიდი სამსახური გაუწიო. მოვალეცა ყოფილხარ და ნუ აჩქარდები!.. ეს რაც მოხდა, დრომდე ყოველიფერი უნდა საიდუმლოდ დაიმარხო გულში. მიხვიდე ისევ შენ ჯარში და ისე დაიჭირო თავი, რომ ცვლილება არასფერში გეტყობოდეს. დაარწმუნე ყველა, რომ ბაში-აჩუკი მოვკალი-თქო; ნიშნად წაიღე ეს ჩემი ფაფანაკი და სისხლში მოსვრილი მიართვი უფროსებს; დაგიჯერებენ და ჩვენც რომ აღარსად გამოვჩნდებით, გულ-დამშვიდებული ხანი წყალობით აგავსებს. დრომდე ეს ყოველიფერი საჭიროა ჩვენი საერთო ბედნიერებისათვის. ახლა მეტს აღარას გეტყვი. დაწვრილებით მაშინ გაიგებ ყოველიფერს, როცა ჩოლაყაშვილთან ერთად მოვილაპარაკებთო! მივიდა, გადაეხვია და გადაჰკოცნა ძმურად.

— ახლა ჩემი შვილებიც გებრალეობდეთ, მართო დავყარე! — სთქვა მელანომ; — დროა ჩემი წასვლის, ვამცილებელიც. ხომ ღმერთმა მაშოვნია. სხვა საჭირო აღარავინ არის, ჩემი ძმაც მიმიყვანსო! — სთქვა და ჩაჰკიდა ხელი აბღუშაჰილს. პირი-მზისამ, თითქო შურით გააყოლა თვალი, წარბებ-შექმუხვნიტ შეხედა; მელანომ შენიშნა და ცბიერის ღიმილით უთხრა:

— ღამე მშვიდობისა, ჩემო რძალო! და ძილი ნებისა: რომ ტყბილი სიზმრები აგხდენოდესო!.. გა-
ვიდა: აჩქაროდ და თან გაიყვანა აბღუშაჰილიც.

XIII.

სისხლიანი ფაფანაკი ღიღხანს იყო გამოკიდებული მოედანზე, რომ ხალხს ენახა და დარწმუნებულიყო ბაში-აჩუკის სიკვდილზე. დიდი და პატარა ყველა ულოცავდა გამარჯვებას აბდუშაჰილს, მაგრამ მისი პასუხი-კი ყოველთვის ეს იყო:

— მე რა?| მადლიერი უნდა ვიყოთ ჩოლოყაშვილის. თუ იმას არა, მართო მე რას გავაწყობდი? დღეს ბაში-აჩუკიც ცოცხალი იქნებოდა და მისი გუნდიც გაუფანტავიო.

გავიდა ხანი, რამდენიმე თვემ გაიარა. დაწყნარდა ქვეყანა და გავარდნილების აღარა გაუგონიათ რა. დამშვიდნენ თათრები. სიბრთხილეს თავი დაანებეს. ადრინდულადვე უშიშრად დაიწყეს ფარ-ფაში. აჰ ამბავმა ყვენის კარამდის მიაწია. დაუფასეს ჩოლოყაშვილს სამსახური და ერთგულება, მაგრამ თვითონ ის-კი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. ახმეტიდან ცუდი ხმები მოდიოდა... ამბობდნენ, რომ მისი გამობრუნება აღარ შეიძლება, სიღამბლავეს ორივე ხელ-ფეხი წაურთმევიაო. ფეიქარ-ხანი ხშირად კითხულობდა და პატივისცემის ნიშნად ორჯელ-სამჯელ აბდუშაჰილიც გაუგზავნა. ერთ საღამოს, ვიღაც შორიდან მომავალმა, შემოაქენა ოფლად გახეთქილი ცხენი ჩოლოყაშვილის ეზოში, გადახტა მარდად. მიაბა სვეტზე, როგორც შინაური, აიკრა კიბეზე და შევიდა პირ-და-პირ სახლის პატრონთან. ჩოლოყაშვილი ტახტზე იყო წამოწოლილი; დაინახა თუ არა

— აბღუშაჰილ! ცოტა დაფიქრების შემდეგ უთხრა ბაში-აჩუკმა — დიდია ღმერთი და განგება მისი მიუწდომელი! შენ შეგიძლია, რომ ჩვენს ქრისტიანობას დიდი სამსახური გაუწიო. მოვალეცა ყოფილხარ და ნუ აჩქარდები!.. ეს რაც მოხდა, დრომდე ყოველიფერი უნდა საიდუმლოდ დაიმარხო გულში. მიხვიდე ისევ შენ ჯარში და ისე დაიჭირო თავი, რომ ცვლილება არასფერში გეტყობოდეს. დაარწმუნე ყველა, რომ ბაში-აჩუკი მოვკალი-თქო; ნიშნად წაიღე ეს ჩემი ფაფანაკი და სისხლში მოსვრილი მთართვი უფროსებს; დაგეგმე და ჩვენც რომ აღარსად გამოვჩნდებით, გულ-დამშვიდებული ხანი წყალობით აგავსებს. დრომდე ეს ყოველიფერი საკიროა ჩვენი საერთო ბედნიერებისათვის. ახლა მეტს აღარას გეტყვი. დაწვრილებით მაშინ გაიგებ ყოველიფერს, როცა ჩოლაყაშვილთან ერთად მოვილაპარაკებთო! მივიდა. გადაეხვია და გადაჰკოცნა ძმურად.

— ახლა ჩემი შეილებიც გებრალეობდეთ, მართო დავყარე! — სთქვა მელანომ; — დროა ჩემი წასვლის, ვამცილებელიც. ხომ ღმერთმა მაშოვნია. სხვა საკირო აღარავინ არის, ჩემი ძმაც მიმიყვანსო! — სთქვა და ჩაჰკიდა ხელი აბღუშაჰილს. პირი-მზისამ, თითქო შურით გააყოლა თვალი, წარბებ-შეკუმხვნიტ შეხვდა; მელანომ შენიშნა და ცბიერის ღიმილით უთხრა:

— ღამე მშვიდობისა, ჩემო რძალო! და ძილი ნების: რომ ტკბილი სიზმრები აგხდენოდესო!.. გა-
ვიდა: აჩქარე და თან გაიყვანა აბღუშაჰილიც.

XIII.

სისხლიანი ფაფანაკი დიდხანს იყო გამოკიდებული მოედანზე, რომ ხალხს ენახა და დარწმუნებულიყო ბაში-აჩუკის სიკვდილზე. დიდი და პატარა ყველა ულოცავდა გამარჯვებას აბდუშაჰილს, მაგრამ მისი პასუხი-კი ყოველთვის ეს იყო:

— მე რა? მადლიერი უნდა ვიყოთ ჩოლოყაშვილის. თუ იმას არა, მარტო მე რას გავაწყობდი? დღეს ბაში-აჩუკი ცოცხალი იქნებოდა და მისი გუნდიც გაუფანტავიო.

გავიდა ხანი, რამდენიმე თვემ გაიარა. დაწყნარდა ქვეყანა და გავარდნილების აღარა გაუგონიათ რა. დამშვიდნენ თათრები. სიბრთხილეს თავი დაანებეს. აღრინდულადვე უშიშრად დაიწყეს ფარფაში. ამ ამბავმა ყვენის კარამდის მიაწია. დაუფასეს ჩოლოყაშვილს სამსახური და ერთგულება, მაგრამ თვითონ ის-კი ლოგინად იყო ჩავარდნილი. ახმეტე-დან კუდი ხმები მოდიოდა... ამბობდნენ, რომ მისი გამობრუნება აღარ შეიძლება, სიღამებლადვეს ორივე ხელოფები წაურთმევიაო. ფეიქარ-ხანი ხშირად კითხულობდა და პატივისცემის ნიშნად ორჯელ-სამჯელ აბდუშაჰილიც გაუგზავნა. ერთ საღამოს, ვიღაც შორიდან მომავალმა, შემოაქენა ოფლად გახეთქილი ცხენი ჩოლოყაშვილის ეზოში, გადახტა მარდად. მიაბა სვეტზე, როგორც შინაური, აიკრა კიბეზე და შევიდა პირ-და-პირ სახლის პატრონთან. ჩოლოყაშვილი ტახტზე იყო წამოწოლილი; დაინახა თუ არა

— ოო, ბაქრაძე?!. ბაში-აჩუკმა მძიმედ თავი დაუჯრა.

— ასე მალე მოიარე? ჰკითხა ჩოლოყაშვილმა.

— მოვიარე, შენი კირიმე, — მოახსენა ბაქრაძემ და წერილები გადასცა. ჩოლოყაშვილმა გახსნა სიჩქარით და კითხვა დაუწყა. სახე უღელავდა და თან-და-თან სიამოვნება ეტყობოდა. ბაში-აჩუკი უძრავად ადგა თავზე: რომ გაათავა კითხვა, მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— კაი სანუგეშო ამბავია!

— ღმერთმა ნუ მოგიშალოს ნუგეში, შენი კირიმე! მაგ ამბავს უფრო ადრეც მოვითხანდი, რომ წყალდღობას არ შეეცხერებინეო.

— მალე დასთანხმდენ?

— არაგვის ბატონი არა და ქსნის ერისთავები კი.

— იციან ყოველივენი ჩვენი საიდუმლო?

— შალვას მეტს არავის გამოვტყეხივარ.

— მაშ ზაალ როგორ დასთანხმდა?

— არ დასთანხმდებოდა. რომ მისი კარის მღვდელს ჩვენება არ ენახა ჩემ მისვლის წინა დღეს.

— ჩვენება?! გაკვირვებით შეხედა ბიძინამ.

— დიახ, შენი კირიმე, — მიუგო მორჩილად და მოუყვა, რაც იცოდა გველეშაპის შესახებ; ისიც მოახსენა, რომ ერთი იმ გმირთაგანი თქვენ ბრძანებულხართო, მაგრამ სიკვდილის შესახებ-კი არაფერი უთხრა. ბიძინამ სასოებით პირჯვარი გამოისახა და სთქვა:

— დაილოცოს ღვთის განგება და მისი სასწა-

— დღეის თხუთმეტს უეჭველად გაჩნდებიან.

— ჯარი მეცოტავენბა! ვაი, თუ ვერ გაესწვდეთ ამდენ თათრებს!..

— რა ბრძანებაა!?. თუ ღვთის ნება იქნება, ათ იმდენსაც ვეყოფით. ფშავ-ხევსურები ბახტრიონს დაეცემიან დანიშნულ დროზე, ქსნის ერისთავები მთავარი ჯარით თქვენ შემოგიერთდებიან თათრის ჯართან საომრად და ულუსებს ჩვენც ვეყოფით.

— სულ რამდენი ხართ?

— საკუთრად ჩვენი დასი ას-ოცი კაცია, ერთი ამდენი თევდორაძისაც იქნება.

— ისინი ხომ აქეთ-იქით არიან დაფანტული?.. ზოგი თათრის ჯარშია და ზოგი კიდევ ვინ იცის სად!..

— ისე, როგორც ჩვენი! მაგრამ იმ დროსთვის ყველა ერთად მოვიყრიტ თავს.

— მაშ, კარგი, ნულა აგვიანებ! დროა საქმეს შევუდგეთ! წადი, ცოტა შეისვენე, რომ აღრიანად ვეწიოთ საქმეს.

ბაში-აჩუკი გავიდა. დარჩა მარტო ბიძინა. ხელახლა გადაიკითხა წერილები, გაიმეორა გუენებაში, რაც ბაში-აჩუკმა უთხრა სიზმრის თაობაზე, ადგა ნელა, მოიხადა ქუდი, მივიდა ხატის წინ და დაიჩოქა. დიღხანს ხელებ-აპყრობილი შესჩერებოდა უხვოდ ღვთის-მშობელს და ევედრებოდა მის ძესთან შუა-მდგომლობას, რომ ქრისტიანობა გამოეხსნა ურჯულოს ხელიდან, გადაერჩინა კახეთი და მით მისი მადიდებელი მთელი საქართველო გაეძლიერებინა.

პალით ეცემოდა სასოებით აღტყინებულ მის ვაშკაცურ სახეს და მღვდლარე ცრემლები წურწურით ჩამოდიოდნენ წვერ-ულვაშზე.

XIV.

იკორთაში მღვდელ-მთავარმა გამოიყვანა წირვა, პარაკლისი გადაიხადა და აიაზმა ასხურა ჯარსა. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ერისთავების ლაშქარი იმერეთში მიდიოდა, მაგრამ იმ ღამესვე ელიზბარმა და შალვამ მხარი უქციეს და საიდუმლოდ კახეთისკენ მიემართნენ; გზაში არაგველები დაუხვდნენ, სულ დარჩეული ვაჟკაცები. წინ კირილ^ე მღვდელი უძღოდათ წმ. გიორგის ხატით და შეუერთდნენ. დიდის სიფრთხილითა და სისწრაფით გავლეს გზა, გადაიარეს მთა და ჩავიდნენ ახმეტაში, სადაც ბიძინა ჩოლოყაშვილი დაუხვდათ დიდ-ძალი ჯარით. აქ ბიძინამ, როგორც მთავარ სარდალმა, ორად გაჰყო შეერთებული ჯარი: ნახევარი თავისთან დაიტოვა, მეორე ნახევარი მრავალ გუნდებად დაჰყო და აქეთიქით, სხვა-და-სხვა მხარისკენ გაისტუმრა, რომ ერთსა და იმავე დანიშნულ დროს ყველგან თავს დასხმოდნენ თათრებს მოულოდნელოდ.

უმთავრო ღამე იყო. პირველ მამლის ყივილზე, როცა ქვეყანა მიწყნარებული იყო და მხოლოდ მდინარეების ერთნაირი მზუილი შორს და შორს უწევდა, ავარდა ალი მრავალგან გაღმა-გამოღმა ალაზნის პირად, მოედვა ულუსების სახლ-კარობას და გააქათქათა არე-მარე დასცეს კიეინა და მას

ვაგარდნილები ბაში-აჩუკის თაოსნობით დაესხნენ თავზე თათრებს და დაუწყეს ჟღერა. იმავე დროს ბახტრიონს შამოერტყენ არაგველები: 'ციხე-გალავანს გადაველენ თავს ფშავ-ხევსურები და გაავლეს მუსრი. ესევე ამბავი მოხდა ბევრგან სხვაგანაც და დაიძრა ბიძინას წინამძღოლობით მთავარი ჯარიც. ალი-ყული-ხანს რომ სხვა-და-სხვა კუთხეებიდან ცნობა მოუვიდა, შეშფოთდა და აბდუშაჰილის თაოსნობით მთელი მისი მხედრობა მიაგება წინ ქართველ ჯარს. მაგრამ ბევრ ხანს აღარ გაუვლია, რომ მოულოდნელი და ზარ-დამცემი ამბავი მოუვიდა: ერთ ვიწრო ხეობაში მოასწრეს თათრის ჯარს, შეიმწყვდიეს, იარაღი დააყრევინეს და აბდუ-შაჰილიც ტყვედ წაიყვანესო.

ეს სულ იმან ჰქნა, რომ აბდუშაჰილმა არავისი რჩევა არ დაიჯერა და გზის სიმოკლის გულისათვის ისეთ ღრიანკელში შეიყვანა ჯარი, რომ გაშლა არ შეიძლებოდა და საძრაობა აღარ ჰქონდათ. იმავე დროს-კი, თურმე იქვე ახლო ჩასაფრებული ქართველი ჯარი შემოერტყა გარს, თვალის დახამხამებამდე გადაუჭრა უკან გასაბრუნებელი გზა და თითქო მის დატყვევებულებს დაერიაო. იმის გამო ალი-ყული-ხანი შიშის ქარმა აიტანა და ათრთოლებულის ხმით ბრძანა, რომ ჯანდიერისთვის შეეტყობინებიათ. მაგრამ სწორედ იმავე დროს მოიჭრა ერთი ცხენოსანი და აცნობა: ჯანდიერმა გვიღალატა და მისი ქართველებით ჩოლოყაშვილისკენ გადავიდაო. თუ-ზარ-და-ცემულმა ფეიქარ-ხანმა დიდხანს ხმა ვეღარ ამოიღო

ჩოლოყაშვილი დამბლა იყო და ჯანდიერი ჩვენი ყურ-მოჭრილი ყმაო? ჰა, გიაურ! ახლა-კი ვხედავ, რაც არის, მაგრამ რაღა დროს!? სთქვა კბილების ღრქენით.

— ცხენიო! — დაიძახა, მოაჯდა უნაგირს და ისეთის სისწრაფით გაუდგა გზას, რომ ორმა-სამმა მხლებელმა ძლივს მოასწრო გაყოლა. ის იმ ღამესვე ქურდულად გავიდა კახეთით და მეორე დღეს. სამ-შვიდობოზე გასული, სპარსეთისკენ მიეშურებოდა მისი ორიოდ მხლებელით. დარჩენ თათრები კახეთში უსარდლოდ და უპატრონოდ, და აქა-იქ ციხე-სიმაგრეებში ჩაკეტილები, მხოლოდ იმას ფიქრობდენ, თავი როგორმე გადაერჩინათ, მაგრამ წელ-გამართული და გავულადებული კახელები მოსვენებას არ აძლევდენ. ისინი, ვინც გუშინ თათრის ერთგულებასა და ქართველების მტრობას იჩენდენ, დღეს პირველი თავდადებული ქართველები გახდნენ, და რამდენიმე კვირის ვანმავლობაში ისე გაიწმინდა კახეთი თათრებისაგან, რომ მათი ქაჭანებაც აღარსად იყო. დაბნეული ეკლესიების კარები გაიღო და ხელახლა ვაისმა ზარების რეკა: ის გულის სიღრმეში ჩაეჭრა დიდსა და პატარას, როგორც ნიშანი საქრისტიანო, ეკლესიის ენა და შეიქნა საერთო ლიტანიაობა; ქალი და კაცი, მოხუცი და ყრმა, მაღალი და დაბალი ყველა ერთ-ხმად ადიდებდენ ღმერთს და აქებდენ გმირებს. ბიძინასი, შალვასი და ელიზბარის სახელი ყველას ტუჩებზე ეკერათ აღტაცებით. კახეთის სიხარული. ქართველებსაც გადაედოთ და მათ თა-

აძლევდა. მაგრამ როგორც შაჰნავაზი-კი, ვითომ
ჯავრობდა და პირიდან ცეცხლსა ჰყრიდა: როგორ
გაბედეს ერისთავებმა ჩემი ურჩობა და დიდებული
შაჰ-აბაზის ღალატიო?!..

შაჰ-აბაზმა რომ ეს ამბავი გაიგო, ~~ფილინჯის~~
ქარმა მოუღრა და ფიცხელი ბრძანება შეუთვალა
განჯის ხანს: „კახეთი შენთვის მიბოძებიაო, წადი
და ააოხრეო!“ ხანმაც წყალობისათვის მადლი
მოახსენა დიდებულ შაჰს და გამოტეხილი შეუთვა-
ლა: თუ მანდდან ჯარი არ მომაშველეთ, ახლა ისე
გაგულადებული და გამაგრებული არიან კახელები,
რომ ჩემი სახანო ერთი-ორადაც რომ უფრო მეტი
იყოს და უფრო ძლიერი, მაშინაც ვერ გავბედავ
კახეთზე საომრად მისვლას, რადგანაც დარწმუნებუ-
ლი ვარ, რომ ვერას გავზღები და თავს შევირცხვე-
ნო. ამ მოხსენებამ უფრო მეტად დააღონა და და-
აფიქრა ყვენი. ბრაზი მოაწვა გულზე და სირცხვი-
ლის ოფლი ასკდებოდა. ამ დროს მოუვიდა ქართლი-
დან შაჰნავაზის წერილიც. სამძიმარს უთვლიდა და
თანაც ატყობინებდა: კახეთის გამარჯვებამ ქართლიც
შეარყია; ერისთავებმე გამიდგენ, აღარას მიჯერიან
და მოიღეთ წყალობა, თქვენი უძლეველი და ქვეყ-
ნის დამპყრობელი ჯარი მომაშველეთ, რომ ურჩები
ისევ დავიმორჩილო და კახეთსაც საშვილიშვილოდ
შევანანიო თქვენი ორგულობაო. ამასთან ესეც უნდა
მოგახსენოთ: დღევანდელი გამარჯვებით იმდენად
წელ-გამაგრებულია ქვეყანა, გათამამებული, რომ თუ
არ დიდ-ძალი ჯარით, ცოტათი ვერას გავზღებითო.
შაჰ-აბაზმა გადაიკითხა წერილი, დაქშუქნა და და-

— ესეც იმას იწერება! — სთქვა წარბებ-შეკმუხვნით; — დიდი-ძალი ჯარისკაცი?! ჰმ... ასე ჰგონიათ, თუ მარტო მათთვის ვიყო მოცლილი და მეტი საქმე აღარა მქონდეს-რა?! არა, ახლა დრო არ არის! დროს შერჩევა უნდა და მე ვიცი, როგორ გადაეუხედი მაშინო. დასწერა პასუხი და მურთუხალ ხანძარი გამოუგზავნა ქართლის მეფეს. საპირფარო და სამლიქნელო სიტყვებით აავსო წერილი!.. მადლობას უთვლიდა ერთგულებისა და მოწოდებებისათვის, მაგრამ ურჩევდა, რომ ასე გულფიცხად არ მოჰქიდებოდა საქმეს. — „მართალია, ვერ უნდა გაეხედნათ კახელებს მისთანა საქმეო, — იწერებოდა ვერაგი, მაგრამ, როგორც შევიტყე, სულ მანდაური მმართველობის ბრალი ყოფილა: წინააღმდეგ ჩვენი სურვილისა დიდ გაჭირვებაში თურმე ჩუგდიათ ქვეყანა და კახელებიც იძულებული ყოფილან, რომ მაგრე მოქცეულიყვნენ. ველი შენგან ამ საქმის გამოკვლევას და დაწვრილებით მოხსენებას: ამასთანავე გავაღებ, რომ ეგ გამოჩენილი ვაჟკაცები ჩემს კარზე გამოგზავნო; მე მინდა, რომ სამივე ჩემი თვალით ვნახო და როგორც წინააღმდეგ ჩემგან შენდობილებს, ჩემი პირით გამოვჰკითხო ყოველივერი ტყბილად და არა მრისხანებით. ვფიცავ ჩემ მხეს და თვით მაჰმადის წვერებსაც, რომ ეგენი აქ საკადრისად მივიღო და გულ-დაწყევტილ-მომღუპრავი არც ერთი არ დავაბრუნო; წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ეს ჩემი ტყბილი წყალობა არ დააფასეს და კიდევ ურჩობა გამიწიეს, მაშინ ვაჟფიცავ

რაცხებას, არა თუ მარტო კახეთს, მთლად საქრის-
ტიანო საქართველოსაც ვაზღვევინებ და მე რომ
ვერ შევსძლო, საშვილი-შვილო ანდერძად დავაგ-
დებ ამ სურვილსო“.

ორჯელ-სამჯელ გადმოვიხა ვახტანგმა ეს წე-
რილი და მუქარა. მწუხარედ გაიღიმა და სთქვა
გუნებაში: მეც ამას ველოდი ჩემი წერილის პასუ-
ხად! ჩვენ ორივე ერთ სოროში ვართ გაზრდილი!
გიცნობ, რაც ხარ შაჰ-აბაზ! ჯერ-ჯერობით ლომო-
ბა რომ აღარ გაგიდის, მელობას ეპოტინები. პაგ-
რამ ღმერთი ყოვლის შემძლებელია. შეიძლება ისიც
მოგიცდესო! ჩაფიქრდა ნაღვლიანად და ჩაჰკიდა თავი.

XV

დიდი ხანია ქართლ-კახეთი ისე მოსვენებით არ
ყოფილა, როგორც 1659 წელში. შემოდგომა მიწუ-
რული იყო, ზამთრის პირი მოახლოვდა, მაგრამ
მაინც გაზაფხულის ღრეები იდგა, თითქო ქვეყნის
დამშვიდებულ გულს ტაროსიც-კი ეტკბილ-დასტუ-
რებაო. ვახტანგმა მთელი ქართლისა და კახეთის
დიდებულები შეჰყარა სალხინო-სადარბაზოდ. თით-
ქმის არაფერ ჰკლებია და მათ რიცხვში კახეთის გმი-
რებიც მოჰყვენ.

მეფემ დარბაზი გამართა, შაჰ-აბაზის მოწერილი
წიგნი წაიკითხა და რჩევა ჰკითხა დიდებულებს.
უმრავლესობა უარზე დადგა: როდის ჰქონდა სიმ-
ტიცე მაჰმადის წვერებს სპარსელის პირში და ან
ყვენის სიტყვა რა დასაჯერებელია? ცხადია, რომ

მოხდეს, ჩვენი თავი ცოცხალი რალად გვინდაო! ზოგიერთები სულ სხვა აზრისა იყვენ და მათ მხარი მისცა არაგვის ბატონმა ზაალ ერისთავმაც ამ სიტყვებით:—მართალი არის!.. და ვინ არ იცის, რომ ყვენი ჩვენზე გულს ვერ გაიწმენდს და მოყვრობას არ დაუწყებს ერისთავებს, მაგრამ ჯერ-ჯერობით გარემოება ნებას არ აძლევს. რომ თავის გულის პასუხი გამოამჟღავნოს და მტრობა გამოგვიცხადოს. ან რა ანგარიშია, ახლა რომ შორიდან მუქარითა და წინ-დაუხედაობით საქმე გაიფუჭოს? მართალია, დღეს ქართლი სპარსეთის საკუთრებას არ შეადგენს, მაგრამ მისი ხელ-დებული მაინც არის. სიბრთხილე მართებს ყვენს, რომ საზღვარს არ გადასცილდეს. თორემ ერთი კიდევ ამისთანა გამარჯვება, როგორიც კახელებმა ნახეს და მაშინ იძულებული შეიქნება ქაროლზედაც ხელი აიღოს. ეს კარგად ესმის შაჰ-აბაზს და, თუ არ სამოყვროს, სამტროს არას ჩაიდენს. უეჭველია, რომ კახეთის გმირებს საპირფე-როდ პატივით მიიღებს და დიდებით გამოისტუმრებს. მერე-კი, როცა დრო ხელს მოუმარჯვებს, მელასავით შემოგვეპარება და ეცდება გვაზღვევინოს; ეს უნდა ვიცოდეთ და მზად ვიყოთ! მანამდე კი უნდა მოვიხმაროთ და მივუყვეთ მის დღევანდელ ნება-სურვილს, მით უფრო, რომ საშიში არა არის-რა; და თუ არა, მაშინ თავ-მოყვარეობა იმდენად გააბრაზებს, რომ ეცდება მუქარის გამართლებას. დარწმუნებით შემძლია ვსთქვა, რომ როგორც ჩემ სიძეს, ისე ერისთავებს იქ სახიფათო არა ელით-რა, თუ ლეთის

რომ იყვენ, მაინც ვერ ასცდებიან განაგებსო!..

ამ სიტყვებმა ბევრს გამოაცვლევინა აზრი: მეფეც დაეთანხმა და ბოლოს ჯერი მიდგა თვით ყვენის მოთხოვნილობაზე. პასუხის ნაცვლად წამოდგა ზეზე მოხუცი ელიზბარ, მიდგა სარკმელთან, გაიხედა შიგ და დაფიქრდა. დარბაზი გაოცებით შეაჩერდა. — ბატონო მეფევე, მობრუნდა და სთქვა ერისთავმა: — ამ თქვენ ჭადარს რა დამართნია ეს, რომ ფოთლები გასცვივინია.

როგორ თუ რა დამართნია?! — მიუგო გაკვირვებით მეფემ; — რაღა დროს ფოთოლია, ზამთარი ღვება!...

— ვაი, თუ გახმეს უფოთლოდ?

— როგორ თუ გახმეს?! გაზაფხულზე განა აღარ შეიფოთლება?

— დიახ, შეიფოთლება, ჩემო ხელმწიფევე, და ჩემი პასუხიც ეს არი ღღევანდელ სადარბაზო კითხვაზე. როგორც მეფე, ისე დარბაისლები გაოცებული შეაჩერდნენ, ეგონათ თავის გონებაზე აღარ არის და ბოდავ'ო, მაგამ ერისთავმა ნაღვლიანის ღიმილით განაგრძო — „დიდებულიო ხელმწიფევე! რაც ფოთლებია ხისათვის, ჩვენც ისე ვართ ქვეყნისათვისად რაც წელიწადია ფოთლებისათვის, ის საუკუნეა, ჩვენთვის. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში არც ერთი აღარ ვიქნებით, სხვები და იქერნენ ჩვენს ადგილს: „ერთი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსო“. საქართველოც ჩვენი ცხოვრების ხეა, საკუთარ ქართულ ნიადაგზე დანერგილი და ზედ ქრისტეს სჯულია დამყნოი. სანამდი მისი ძირი არ შესუსტდება, ღერო არ შეინძრევა და ესევეები მაგრად ექნება გადგმული, შტოების შერხვეითა და ფოთლების დაცვივით არა უჭირს-რა. ჩვენც ერთი ფოთლებთაგანი ვართ, ადრე თუ გვიან

გაქირვება სამეფოს? არა, ჩვენო დიდებული მეფე,
ჩვენ, უეჭველია, უნდა ვიახლოთ ყვენს და, რაც
მოსავლია—მოგვივიდეს!“

— ბატონო მეფე, — წამოიძახა ჩოლოყაშვილმა,
— ჩვენი სამივეს სათქმელი ერისთავმა მოგახსენათ
და მე მხოლოდ დავაშაჟებ, რომ ხე, როგორც მცე-
ნარე, მოურწყველად ვერ იხარებს; ისე ეროვნების
ხესაც ძირის გასამაგრებლად და ფესვების განზე
გასადგმელად ოფლთან ერთად ხან-და-ხან წმიდა
მოწამებრივი სისხლიც ეჭირვება სარწყავად!.. ამ გვარი
მსხვერპლის უჩვეულო არ არის ჩვენი ქვეყანა და
დღეს, თუ განგებას ჩვენთვის წილად უზვედრებია
სამსხვერპლო ზვარაკობა, სასოებით მივეგებებით და
მორჩილებით თავს დავსდებთ! . საქართველოს ჰიროც
წავვიღიაო!.. მივიდა და ამოუდგა ერისთავს გვერდში.
..ამინო!“ დაიძახა შალვამ და გადადგა ბიჯი მათკენ.
დარბაზს ქრუანტელმა დაუარა. ჩამოვარდა ხანგრძლივი
სიჩუმე. მივიდა მეფე ხმა-ამოუღებელად, ვადაეხვია
სამივეს და გადაკოცნა. რამდენიმე კურცხალი გად-
მოგორდა ინიშ-შეღებილ წვერებზე და დაეცა ძირს.
ვახტანგმა მიუთითა ზედ სამივეს და უთხრა: აი, ეს
იყოს საწინდარი ჩემსა და თქვენს ოჯახებს შუაო!..

ამ ამბის შემდეგ არ გაუვლია დიდხანს, რომ
შალვა, ელიზბარ და ბიჩინა აღმოსავლეთისაკენ გზას
ადგენ და სპარსეთისკენ მიდრიდენ. სწორედ იმავე
დროს დასავლეთისაკენ გადაეშვენ კორტოხს სამი
ცხენოსანი: აბდუშაჰილ. პირი-მზისა და ბაში აჩუკი.
ხმა-ამოუღებლად მიაჩქარებდნენ ცხენებს, სხვა და სხვა
ფიქრებით მოცულნი. აბდუშაჰილისთვის ყველგან,
ბაღდადი იყო, სადაც-კი მისი სატრფო იქნებოდა.
სიყვარულით გამსჭვალულ პირი მზისას ეჩქარებოდა!
რომ სამშობლოში გადაეტანა თავისი ბედნიერება

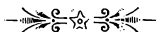
რად ეპიტანავებოდა იმერეთი, რადგანაც გაიგო, რომ მისი კახეთისკენ გადავარდნის მიზეზი რაჰის ერისთავისთვის მიუთხოვებიათო.

იმერეთმა დედაშვილურად მიიღო ორივე ვაჟი.

ბაშიაჩუკი დაუბ 'უნდა თავის სახლკარობას და აბდუ-შაჰილიც ჩაესიძა. მართალია, დეკი ყურით არ დაუჭერიათ სიძე-ცოლი-ძმას, მაგრამ ბევრჯელ-კი კარგი სამსახური გაუწიეს იმერეთს თურქებთან ბრძოლის დროს და სამაგიეროდ ადგილ-მამულიც ბევრი შეიძინეს საწერეთლოში. სცხოვრებდნენ მყუდროდ და მხოლოდ ერთხელ-კი შეშფოთდნენ. ეს მაშინ, როდესაც გაიგეს, რომ მათი საყვარელი კახეთის გმირები სპარსეთში უწამებიათო.

ბევრს ეჭირა თვალი სასიძოდ ბაში-აჩუკისაჲკენ ანუ, როგორც შემოკლებით ესახოდნენ, ბაჩუკისაჲკენ. მაგრამ გაუცრუვდათ იმედი; ის ცოლშვილის მოკიდებას არ აპირებდა, სანამდი წერეთელი არ მოკვდა და ერისთავიც არ მიიცვალა! მაშინ კი გადავიდა რაჭაში, მოიტაცა ქვრივი და ჯვარი დაიწერა. უშვილ-ძიროდ არც სიძე და არც ცოლის-ძმა არ გადასულან: აბდუ-შაჰილის ჩამომავლობა დღესაც არიან ჩვენში — აბდუშელიშვილები, და ეტყობოდათ კიდევ, რომ კარგი წინაპარი უნდა ჰყოლოდათ. რაც შეეხება ბაში-აჩუკის ანუ ბაჩუკას ნაშიერს, ისინი უფრო გამრავლებულიც არიან დღეს, მაგრამ ბაჩუკა-შვილობას სწუნობენ და ბაქრაძეობაზე სდებენ თავს, და დაუბრუნდებიან თუ არა ბაჩუკა-შვილობას, ის ღმერთმა იცის...

აქედან
ა-ბ-ა-ბ-ი



გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა.

ჩვენ შევიძინეთ სამუდამო-საკუთრებად ჩვენი მგოსნის აკაკი წერეთლისაგან მისი შემდეგი თხზულებანი: ისტორიული მოთხრობა „**ბაში აჩუპი**“ და ისტორიული პოემები: „**ნათელა**“, „**კიკოლას ნაამგოზი**“ და „**ბაბრატ ღიღი**“.

ამისთვის საუოველთაოდ ვაცხადებთ რომ ჩემოხსენებელი წიგნები, ჩვენ მიერ წერილობით ნება დაუროველად **ალარავინ და ხეჯდოს, არც მთლიანად არც სათითაოდ და არც მათი ნაწილი**, თორემ იძულებული ვიქნებით, ჩვენი კანონიერი უფლება სრულიად დაუიცვათ, დაბეჭდილი წიგნებიც ავკრძალოთ და **ზარალიც ვაზღვევინოთ**.

პატივისცემით „**ცოდნა**“-ს წიგნის მალაზიის პატრონი იოსებ (სოსაკო) ნეკოლოზისძე მერკვილაძე.
